

Голас Радзімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 31 17 жніўня 1995 г.

(2433) Выдаецца з 1955 г. Цана 800 рублёў.

ПРЭМ'ЕРА БЕЛАРУСКАГА БАЛЕТА

СТРАСЦІ ПА ЖЫЦЦЮ

Як ні дзіўна, але так павялося, што здавалася б найвышэйшым драматычным сюжэтам гісторыі доўгія гады застаюцца не запатрабаванымі мастацтвам. Дзякуй Богу, часы гэтыя мінуліся, і адзін за другім на падмост-

ках беларускай сцэны з'яўляюцца спектаклі, што ўзнаўляюць старонкі далёкай і слаўнай гісторыі бацькаўшчыны.

[Заканчэнне на 7-й стар.]

ПАМЯЦІ Максіма ТАНКА

Памёр Максім Танк... Але амаль немагчыма ўявіць, што больш няма гэтага дужага, добразычлівага, мудрага чалавека. Здаецца, зусім нядаўна быў яго юбілей, калі ў дароўным надліску на ўласным паэтычным зборніку "Збор калосся" Максім Танк напісаў: "... у трыгожны дзень свайго 80-годдзя ад усяго сэрца". І гэта трыгога ўжо не праходзіла да самага канца. Трыгога і боль за блізкіх людзей, за нацыянальную культуру, за мову, за родную зямлю. Тады ж паэт прапанаваў рэдакцыі нізку вершаў, сярод якіх быў верш "Перад расстаннем", а ў ім радкі:

Да ўсіх расстанняў немінурых
Яшчэ адно мне лёс дадаў --
Расстанне з кнігамі, з якімі
З юнацкіх год я сябраваў

Таму прашу і завяшчаю,
Калі свой век я дажыву,
Хоць пару беларускіх казак
Пакласці мне пад галаву.

Родныя казкі будуць цяпер нашэптаваць Максіму Танку стромкія нарачанскія сосны, пад якімі ён завяшчаў пахаваць сябе побач з маці ў Пількаўшчыне, а апошні шлях Паста быў абвешаны бел-чырвона-белым сцягам, які хтосьці схіліў у жалобе над белаю труной, якую неслі ад Дома літаратара да аўтобуса.

У сваім развітальным артыкуле Сяргей Законнікаў сказаў пра вялікага творцу і старэйшага калегу: Пачынаючы з першага паэтычнага зборніка "На этапах" і да апошняга дня, Максім Танк пісаў вялікую кнігу, за радкамі якой стаіць мінулае, сёння і будучыня роднай зямлі, нашага народа. Ён пакінуў беларусам унікальную неацэнную духоўную спадчыну, самабытнае слова, асветна-

нае высокім талентам, неўтаймоўнай мастакоўскай дапытлівасцю, бязмежнай мудрасцю, безагляднай любоўю і дабрынёю да людзей. Ён жыў паэзіяй, верыў у яе гуманістычную, гаючую сілу.

Смерць Максіма Танка болем адгукнецца і ў сэрцах замежных беларусаў. Разам з Рыгорам Шырмай ён быў сярод стваральнікаў таварыства "Радзіма" і "Голасу Радзімы", часта сустракаўся з суайчыннікамі ў Мінску і за мяжой.

Страта Асобы такога маштабу невымерная. Імя Максіма Танка, яго творчасць занялі пачэснае месца ў беларускай і сусветнай культуры.

Рэдакцыя "ГОЛАСУ РАДІМЫ"

ПАВАЖАННЯ ЧЫТАЧЫ!

Спадзяемся, што цяпер нішто не перашкодзіць вам падпісацца на газету "Голас Радзімы" на IV квартал 1995 года. Хочацца верыць, што і тыя, хто вагаўся і не выпісаў "Голас Радзімы" на III квартал бягучага года, не маючы ўпэўненасці, што газета будзе выходзіць, зробіць гэты крок.

Лепш мець гарантаную падпіску на "Голас Радзімы", чым шукаць яго па кіёсках.

Наш індэкс -- 63854.

Цана падпіскі на квартал -- 9 600 руб.

Нагадваем: падпіска доўжыцца да 31 жніўня.

ЗМРОЧНЫЯ ГАДЫ ДЗНАЦЫЯВАЛІЗАЦЫ (МАЙ 1945 - САКАВІК 1953 г.г.).

НІХТО НЕ ЗАБІЎ У ЗВАНЫ

Па ступені вивучанасці мала які перыяд у гісторыі пасляваеннай Беларусі можа параўнацца з 1945-1958 гадамі. І гэта лёгка зразумець: на іх прыпадаюць доўгачаканае заканчэнне другой сусветнай вайны, нялёгкае, але досыць паспяховае змаганне за адраджэнне народнай гаспадаркі і нарэшце -- смерць Іосіфа Сталіна. Праўда, даследаваўся гэты перыяд, як і ўсе папярэднія ці наступныя за ім, у духу партыйна-бальшавіцкай ідэалогіі, найбольш з мэтай паказаць уяўныя перавагі сацыялістычнага ладу жыцця, якія нібыта на ўсю моц выявіліся падчас аднаўлення разбураных гарадоў і вёсак. Калі ж у ім адбывалася штосьці такое, што не адпавядала, а ў горшым выпадку прарэчыла сацыялістычнаму ідэалу, яно выпадала з поля ўвагі вучоных. Выпала і адна з самых складаных,

супярэчлівых праблем таго часу -- праблема нацыянальнага жыцця, у якім аказалася больш дэструктыўнага, адмоўнага, чым стваральнага і пазітыўнага.

У плане нацыянальнага развіцця беларускага народа першыя пасляваенныя гады можна параўнаць з часам веснавой ці восеньскай сяўбы: сееш жыта -- яно і прарасце на тваім палетку. Тое ж атрымаецца, калі кінеш у глебу насенне пшаніцы, аўса, пёну і г.д. Нічога не пасееш -- палетак зарасце пустазеллем, а лета ці восень не дадуць ніякага ўраджаю.

Якую ж культуру, у сэнсе яе нацыянальнага зместу і формы, сеялі ў нас у пасляваенны час і хто яе быў першым, галоўным сяўцом? Зразумела, яго трэба шукаць у першай асобе Камуністычнай партыі бальшавікоў Беларусі, бо ме-

навіта гэты орган ужо і перад вайной надзейна прыбраў да сваіх рук увесь аб'ём функцыі па вызначэнні шляхоў нацыянальнага развіцця беларускага народа, у тым ліку, і яго роднай культуры. Той жа першай асобай КП(б)Б, а значыцца і першым сяўцом на ніве беларускай культуры быў ураджэнец Кубанскай вобласці, рускі па нацыянальнасці Панцеляймон Панамарэнка. Адукацыю меў інжынерна-тэхнічную і нямала папрацаваў у гэтай сферы вытворчасці. Па волі партыйнага Цэнтра ў Крамлі, а не па выбары камуністаў Беларусі стаў першым сакратаром ЦК КП(б)Б яшчэ ў 1938 г. На гэтай жа пасадзе заставаўся і на працягу двух першых пасляваенных гадоў. Акрамя таго, з 1944 па верасень 1948 г. з'яўляўся старшынёй Савета Народных Камісараў (у 1946 г. перайменаваны ў

Савет Міністраў) БССР. Роўных па пасадзе палітыкаў не было яму на Беларусі. У час, калі Панцеляймон Панамарэнка выконваў гэты высокія функцыі партыйнага і дзяржаўнага дзеяча, ЦК УКП(б) прыняў шэраг, як пазней высветлілася, неабачлівых, вельмі шкодных для культуры пастановаў, правядзеннем у жыццё якіх вельмі актыўна займалася і партыйная арганізацыя Беларусі на чале са сваім першым сакратаром. Літаральна ўсе пазіцыі ЦК УКП(б) па пытаннях культуры ім цалкам падтрымліваліся і няухільна ажыццяўляліся на практыцы. Усё гэта партыйны Цэнтр у Маскве не забудзе і нават на кароткі перыяд (1953-1954 гг.) прызначыў Панцеляймона Панамарэнку міністрам культуры СССР.

[Працяг на 4-й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ВІЗІТ ДА ПРЭЗІДЭНТА

ПАСЛАННЕ З ПАДЗЯКАЙ

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка 7 жніўня прыняў Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі па яго просьбе.

Уладыка перадаў кіраўніку дзяржавы пасланне з падзякай Прадстаяцеля Рускай праваслаўнай царквы патрыярха Маскоўскага і ўсяе Русі Аляксія II у сувязі з нядаўнім знаходжаннем Яго Святасці ў Беларусі. Мітрапаліт Філарэт далучыў таксама свае словы падзякі Прэзідэнту за прайшоўшы на належным узроўні візіт патрыярха ў нашу краіну.

Паміж Аляксандрам Лукашэнкам і мітрапалітам Філарэтам адбылася гутарка аб дзейнасці Беларускай праваслаўнай царквы.

ПЛЁН ІНТЭГРАЦЫІ

МЯСА ПЛЫВЕ Ў РАСІЮ

У першы тыдзень жніўня жыхары беларускай сталіцы адзначылі, што прылаўкі мясных аддзелаў прадуктовых магазінаў рэзка апусцелі. Пракаменціраваць гэтую сітуацыю карэспандэнт Белінфарма папрасіў намесніка міністра гандлю Тадэвуша Крывеню.

— Справа ў тым, што Мінскі мясакамбінат стаў пастаўляць у гандаль толькі 30 працэнтаў ад спажываемай мясной прадукцыі, у асноўным ялавічыны, — сказаў Тадэвуш Канстанцінавіч. — Асноўная прычына — няма нарыхтовак у запас. Акрамя таго, вытворцы сельгаспрадукцыі сталі менш прадаваць яе на ўнутраным рынку. Празрыстыя граніцы з Расіяй далі магчымасць як калгасам, так і прыватным асобам перапраўляць туды не толькі мясныя прадукты, але, як кажуць, і "мяса на нагах". А там яно, як вядома, значна даражэйшае.

СЛУЖБА КАНТРОЛЮ

НА 2 ТЫСЯЧЫ ПРАЦЭНТАЎ

114 мільярдаў рублёў — урон на такую астра-намічную суму ўстаноўлены ў Беларусі па выніках праверак за мінулы год.

Служба кантролю Адміністрацыі Прэзідэнта за мінулы год правярыла больш як 6,5 тысячы аб'ектаў. Пры гэтым выяўлена каля 5 тысяч парушэнняў нарматыўных актаў. Для кампенсацыі ўстаноўленага ўрону прыменена эканамічных санкцый на 103 мільярды рублёў, прычым ужо спагнана 33,5 мільярда. Да адміністрацыйнай адказнасці прыцягнута каля 2 200 чалавек, з займаемых пасадаў знята 350, на 174 работнікаў справы перададзены ў праваахоўныя органы.

Калі супаставіць бюджэтныя затраты на Службу кантролю і рэальную аддачу ад санкцый, прымененых да парушальнікаў, то атрымаецца лічба, роўная амаль 2 000 працэнтаў. Такі вельмі высокі паказчык эфектыўнасці яе работы.

ШУКАЮЦЬ ПАРАТУНКУ

Да рэзідэнцыі Прэзідэнта прыйшлі ўкладчыкі таварыства з абмежаванай адказнасцю "Тэхінпрам" і адкрытага акцыянернага таварыства "Тэхінпрам-груп". Занепакоеныя лёсам сваіх укладаў (і нема-лых, наколькі грошы ўкладваліся на будаўніцтва кватэр і пад вялікія працэнты) сабраліся людзі, якіх проста абвясцілі за канца пальца. Даведаўшыся, што рахункі "Тэхінпрама" арыштаваны і вядзецца следства, акцыянеры кінуліся да Прэзідэнта шукаць абарону сваіх інтарэсаў. Але нават Прэзідэнт не верне падманутым людзям іх кроўныя грошы, таму што ўкладзены яны былі не ў казну дзяржавы. Іншая справа — як яны кантралююць работу розных таварыстваў і фондаў, што атрымліваюць ва ўлад ліцэнзіі на права ажыццяўлення фінансавай дзейнасці, у выніку чаго крайнімі аказваюцца дзядулі-бабулі, якія паверылі прыгожым абяцанкам.

НА ЗДЫМКУ: акцыянеры "Тэхінпрама" каля рэзідэнцыі Прэзідэнта.

СУМНАЯ СТАТЫСТЫКА

ХТО КОЛЬКІ МАЕ

Звыш аднаго працэнта занятага насельніцтва рэспублікі атрымлівалі ў першым паўгоддзі зарплату ніжэй чым 60 тысяч рублёў у месяц. Больш чым

палова гэтых людзей працуюць у сельскай гаспадарцы. Астатнія заняты галоўным чынам у сферы сацыяльнага забеспячэння, аховы здароўя, а таксама прамысловасці, будаўніцтва і транспарту.

У той жа час 6 працэнтаў занятага насельніцтва мелі заробную плату звыш паўтара мільёна рублёў. 38 працэнтаў з іх працуюць у банкаўскіх установах, а 20 — у органах дзяржаўнага кіравання. Згодна з прыведзенымі ў даведніку Міністэрства статыстыкі і аналізу данымі, менш за ўсіх атрымліваюць за сваю працу работнікі мастацтва і сяляне.

ЗРОБЛЕНА Ў МАГІЛЁВЕ

Магілёўскі завод "Трансмаш", вядомы пакуль больш як "Магілёўсельмаш", асвоіў яшчэ адну мадэль аўтамабільнага паўпрычэпа для грузавікоў, на якіх цяпер спецыялізуецца. У адрозненне ад ранейшых гэты паўпрычэп мае тры восі, што поўнаасцю адпавядае еўрапейскім патрабаванням ціску на асфальтавае пакрыццё.

НА ЗДЫМКУ: новы трохвосевы паўпрычэп.

БЕСПРАЦОЎЕ

ПАПОЎНІЛ ВЫПУСКНІКІ

Паводле даных Рэспубліканскага цэнтра занятасці насельніцтва, колькасць беспрацоўных у краіне павялічылася.

Калі на 1 ліпеня ў Рэспубліцы Беларусь было зарэгістравана 111 тысяч 200 беспрацоўных, то 1 жніўня гэтая лічба склала ўжо 114 тысяч 940 чалавек. Узровень афіцыйна зарэгістраванага беспрацоўя ў адносінах да колькасці працаздольнага насельніцтва на 1 ліпеня склаў 1,9 працэнта, на 1 жніўня — 2,1. Як сцвярджаюць спецыялісты цэнтра занятасці, большасць новых беспрацоўных — учарашнія выпускнікі школ, вучылішчаў, тэхнікумаў. Прагноз не суцяшае: беспрацоўных выпускнікоў будзе яшчэ больш.

ЗАБАСТОЎКА Ў ГОМЕЛІ

У АБАРОНУ

КАШАЛЬКОЎ І ЖАНЧЫН

Тысячы гамяльчан запоўнілі 7 жніўня вуліцы горада і пехатой пайшлі да месца работы. 3 раніцы ў абласным цэнтры не выйшаў на лінію ні адзін са 170 тралейбусаў. Вадзіцелі гарадскога электратранспарту аб'явілі папярэднюю забастойку.

Прычына забастоўкі работнікаў адной з галін жыццезабеспячэння горада па сённяшнім часе банальная: затрымка выплаты заробтнай платы. Да таго ж, вадзіцелі, сярод якіх нямала жанчын, патрабуюць абароны ад хуліганства і крымінальных элементаў, якія адчуваюць сябе вольна ў салонах тралейбусаў, хамяць і нават пагражаюць.

Баставаць сёння ў абласным цэнтры ды і ў самой вобласці можа практычна кожны працоўны калектыў: выплата зарплаты затрымліваецца на два месяцы, а то і больш. Напрыклад, доўг па зарплате медыкам складае каля паўтара мільярда, работнікам народнай адукацыі — 2,5 мільярда рублёў. Дарэчы, педагогі таксама паспрабавалі прыцягнуць да сябе ўвагу, перакрыўшы на некалькі хвілін рух на ажыўленай вуліцы Гомеля.

Яшчэ больш патрабуюцца бюджэтныя грошы на пагашэнне даўгоў вобласці за цяпло, электраэнергію, ваду.

КРЫМІНАЛЬНАЯ ХРОНІКА

АДКУЛЬ НАРКОТЫКІ

5 жніўня міліцыя раскрыла і выявіла тры групы наркаманаў.

У Мінску на кватэры гаспадыні былі затрыманы азербайджанец і трое раней судзімых непрацуючых мінчан. У іх знайшлі 0,5 кілаграма макавай саломкі і 1,3 літра экстракту опію. Наркаманаў адрознілі на абследаванні ў Навінке.

Яшчэ ў адной сталічнай кватэры падчас вырабу наркотыкаў затрымалі трох мінчан і жыхара Пінска. У "лабараторыі" канфіскавалі 1 кілаграм макавай саломкі, 1,2 літра экстракту опію і 6 шпрыцаў.

А ў Гродне на вуліцы Савецкіх пагранічнікаў затрымалі двух непрацуючых, якія мелі пры сабе аж-но 9 кілаграмаў макавай саломкі.

ПАМІРАЕ ВЁСКА

АПОШНІ З МАГІКАН

Перастала існаваць вёска Якубоўшчына ў Глыбоцкім раёне.

Памёр апошні яе жыхар. Дарожны паказальнік вёскі ў бліжэйшы час плануецца знесці, а абязлюдзеўшае паселішча выключыць з Дзяржаўнага рэестра населеных пунктаў Беларусі.

САМІ НЕ ЗЛОМКІ

ЗДЗІВІЎ АМЕРЫКУ

Адна з буйнейшых у свеце кампаній па вытворчасці ахоўнага абсталявання — амерыканская "Сі энд Кей Сістэмс" плануе размясціць у Беларусі заказ на зборку і настройку друкарскіх плат для праціпажнага абсталявання.

Віцэ-прэзідэнт кампаніі Джон Колінз наведваў у Мінску заводы "Калібр", "Электроніка", а таксама два прыватныя прадпрыемствы. Ён быў здзіўлены высокім узроўнем тэхнічнай аснашчанасці вытворчасці і кваліфікацыяй работнікаў. Ужо ў кастрычніку заказ будзе размешчаны на адным з прагледжаных прадпрыемстваў.

ЗДАРЭННІ

ТРАГЕДЫЯ

ПАД МАЛАРЫТАЙ

Сёмага жніўня ў 6 гадзін 30 хвілін раніцы каля вёскі Замшаны Маларыцкага раёна, у час руху дызельнага цягніка Ковель-Брэст загарэўся другі вагон. Каля сотні пасажыраў ехалі ў тым вагоне. У агні згарэла адна жанчына і яшчэ шасцёра атрымалі апекі рознай ступені. Пацярпеўшыя размешчаны ў Брэсцкай абласной бальніцы.

Выяўлена, што пажар узнік з-за загарання значнай колькасці спірту, які вёз адзін з пасажыраў цягніка — жыхар горада Ковеля (Украіна). Вінаваты ў здарэнні затрыманы праваахоўнымі органамі. Паводле адной з неафіцыйных версій, жыхары Украіны прак-лалі нелегальны спіртавы шлях у Польшчу праз Беларусь.

КАШУЛІ ДЛЯ АМЕРЫКАНСКІХ ДЗЯЦЕЙ

Спецыялізуючыся на пашыве дзіцячага адзення, рагачоўскія швейнікі з філіяла гомельскага аб'яднання "Гамяльчанка" заключылі дагавор на пашыву да канца года больш двухсот тысяч сарочак для амерыканскіх дзяцей з горада Маямі. Тканіна паступіла з Кітая, фурнітура — з Турцыі, а галоўную аперацыю робяць у Рагачове.

НА ЗДЫМКУ: асабліваць упакоўкі вырабаў хутка асвоіла Клара КІСЛУНОВА.

ДУМКА ЭКСПЕРТАЎ

ІГНАЛІНСКАЯ АЭС — АДНА З САМЫХ НЕБЯСПЕЧНЫХ

На думку спецыялістаў з дэпартаменту энергетыкі ў Вашынгтоне, Ігналінская атамная электрастанцыя (ІАЭС), пабудаваная ў Літве на мяжы з Беларуссю, з'яўляецца адной з самых небяспечных у свеце. Шведская газета "Дагенс нюхетэр", якая цытуе падрыхтаваны дэпартаментом ЗША документ, паведамляе, што аварыя на ІАЭС, калі б яна адбылася, нанесла б шкоду здароўю дзiesiąткаў тысяч людзей. Радыеактыўныя ападка дасягнулі б суседніх краін: Польшчы, Латвіі, Расіі, Швецыі, Беларусі.

ІАЭС выклікае вялікія апасенні і ў беларускіх спецыялістаў па ядзернай энергетыцы. Дырэктар Інстытута праблем энергетыкі, член-карэспандэнт Акадэміі навук Беларусі Аляксандр Міхалевіч звязвае павышаную небяспечнасць ІАЭС з тым, што там няма сур'ёзнага атамнага нагляду. З распадам Саюза стала адчувацца адарванасць літоўскай станцыі ад расійскай энергетычнай сістэмы. Акрамя таго, персанал ІАЭС — выхадцы з Расіі, а кіраўніцтва — літоўскае, што таксама не павышае надзейнасць станцыі, лічыць А. Міхалевіч.

ПРАЦУЮЧЫЯ БЕСПРАЦОЎНЫЯ

АПТЫМІСТЫЧНЫ ПОГЛЯД НА ПЕСІМІСТЫЧНЫ ПРАГНОЗ

Пра тое, што на нашых прадпрыемствах апошнім часам усё часцей і часцей стаяць станкі, ведаюць практычна ўсе. Людзей, якія вымушаны чакаць, калі нешта зменіцца, а пакуль што знаходзяцца ў вымушаных адпачынках, хочацца назваць працуючымі беспрацоўнымі. Сітуацыя, якая зараз склалася ў сферы занятасці насельніцтва, спецыялісты пакуль што катастрофічнай не лічаць. Аднак, ёсць усё падставы думаць, што ў хуткім часе мы будзем гаварыць аб сур'ёзным крызісе. Сёння афіцыйна зарэгістраваны ўзровень беспрацоўя ў цэлым па краіне складае 2 працэнты, аднак, тут гаворка ідзе толькі пра тых, хто сам звярнуўся ў службу занятасці і стаў на ўлік на біржу працы. У той жа час узровень скрытага беспрацоўя адзначаецца 20 працэнтаў, а на некаторых прадпрыемствах гэтая лічба дасягае 50. Толькі ў прамысловасці ў водпуску без захавання зарплаты ці з частковым яе захаваннем зараз знаходзіцца 176 тысяч чалавек, якіх з поўным правам можна лічыць рэзервам заўтрашняга беспрацоўя, паколькі ў Беларусі эканоміка дагэтуль не рэагуе на спад вытворчасці скарачэннем працоўнай сілы — работы няма, а працоўныя, як вядомыя “мёртвыя душы” працягваюць лічыцца на прадпрыемствах. Як і раней, штучна падтрымліваецца высокі ўзровень занятасці, хаця страты працоўнага часу ў сярэднім па прамысловасці складаюць 17 працэнтаў, а на некаторых прадпрыемствах лічба страт дасягае да 58 працэнтаў да табельнага фонду працоўнага часу, што, уласна кажучы, ужо дае магчымасць гаварыць пра масавае беспрацоўе. Ды і як інакш можна назваць сітуацыю, калі прадпрыемствы стаяць, рабочыя не працуюць, а заработная плата не выплачваецца па тры-чатыры месяцы! Дарэчы, на Захадзе, калі адміністрацыя прадпрыемства не можа забяспечыць свайго супрацоўніка працай у поўным аб'ёме, ён аўтаматычна атрымлівае права на сацыяльную дапамогу і льготу. У нас жа — ні дапамогі, ні зарплату пры захаванні статусу працуючага чалавека.

На пытанне, які для Беларусі максімальна дапушчальны ўзровень беспрацоўя, начальнік аддзела рынка працы Рэспубліканскага цэнтра занятасці насельніцтва Раіса Дымкова сказала, што не так даўно іх арганізацыя з гэтым жа пытаннем звярнулася да вучоных. Аднак канкрэтнага адказу тыя даць не змоглі, паслаўшыся на прынятую ва ўсім свеце лічбу 5-7 працэнтаў, якія можна лічыць натуральным узроўнем беспрацоўя ў краінах з развітай эканомікай, дзе грамадства можа дазволіць сабе пракарміць

частку непрацуючых грамадзян. Але адна справа, калі лішнія працоўныя рукі вызваляюцца ў выніку ўкаранення новых тэхналогій ці структурнай перабудовы эканомікі, і зусім іншая — калі беспрацоўе выклікана скарачэннем аб'ёму вытворчасці і ўсеагульным развалам. У такой сітуацыі і два працэнты ўжо становяцца праблемай.

Зараз, як і ў былыя часы, прадпрыемствы, арганізацыі і ўстановы паведамляюць у дзяржаўную службу занятасці пра свае патрэбы і вольныя працоўныя месцы. Сёння народная гаспадарка можа прадаставіць тым, хто мае патрэбу, 19 тысяч вакансій, на якія прэтэндуюць 112 тысяч беспрацоўных. Увогуле на Беларусі на адно працоўнае месца прыходзіцца шасцера чалавек, з іх пяцера — рабочыя. Што тычыцца інжынерна-тэхнічных работнікаў і служачых, то тут “конкурс” складае 9 чалавек на месца. Рацыянальны ж дысканс паміж канцэнтрацыяй свабодных працоўных месцаў і беспрацоўнымі яшчэ больш складаны: у Брэсцкай вобласці на адно вольнае месца прэтэндуюць 21 чалавек, у Мінскай — 12, 80 працэнтаў ад усяго попыту складаюць рабочыя спецыяльнасці, а сярод прапановаў — 34 працэнты маюць вышэйшую адукацыю. Акрамя таго, выраслі патрабаванні да якасці працоўнай сілы, паколькі з'явілася магчымасць адбіраць і ў апошнюю чаргу на працу імкнуцца прымаць жанчын (66 працэнтаў ад агульнай лічбы беспрацоўных, больш за паловіну якіх маюць маленькіх дзяцей). 35 працэнтаў беспрацоўных жанчын — з вышэйшай ці сярэдняй адукацыяй. Нягледзячы на тое, што Закон аб занятасці абавязвае прадпрыемствы прымаць на працу слабаабароненыя катэгорыі насельніцтва, інваліды і моладзь аказаліся ў вельмі цяжкім становішчы. Прычым, калі раней сям'я так, але складалася балансаваная разлікі таго, колькі прадстаўнікоў той ці іншай спецыяльнасці ў хуткім часе спатрэбіцца, і хто іх падрыхтуе, то сёння гэтым ніхто не займаецца, і практычна немагчыма сказаць, колькі інжынераў, эканамістаў ці рабочых спатрэбіцца краіне заўтра. Таму і не дзіўна, што сярод моладзых беспрацоўных дамініруе ўзроставая група ад 19 да 25 год, сярод якіх прыкладна трэць маюць вышэйшую і сярэднюю спецыяльную адукацыю і прыходзяць на біржу працы адразу ж пасля заканчэння ВУЗ, вучылішча ці тэхнікума. Іншымі словамі, узнікае неабходнасць перанавучання ўжо гатовых спецыялістаў. У найбольш нявыгадным становішчы апынуліся жыхары невялікіх гарадоў, дзе існуе адно-два буйныя прадпры-

емствы. Ужо сёння ўзровень беспрацоўя ў такіх месцах значна вышэйшы за агульнарэспубліканскія два працэнты і менавіта там можа ў першую чаргу адбыцца масавае вызваленне працоўных.

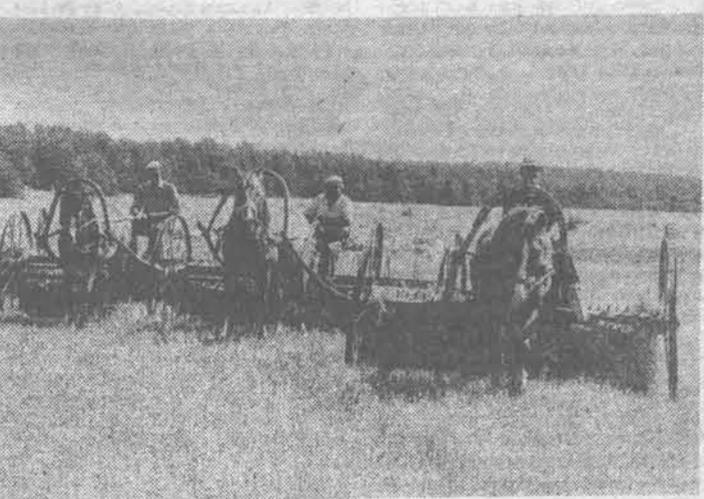
Рост колькасці беспрацоўных да восені — працэс традыцыйны і непазбежны. Канчаецца час летніх водпускаў, пачынаюць шукаць працу выпускнікі школ, якія не паступілі ў ВУЗ. Аднак, у гэтым годзе сітуацыя можа ускладніцца тым, што ўжо зараз відавочна непазбежнасць масавых звальненняў на прадпрыемствах, бо нягледзячы на тое, што прадпрыемствы імкнуцца любой цаной захаваць рабочыя месцы, басконца трымаць у сябе “мёртвыя душы” яны не змогуць, і пытанне толькі ў тым, колькі яшчэ часу яны будуць штучна ствараць бачнасць занятасці, падтрымліваючы скрытае беспрацоўе.

На пытанне, як і калі гэта можа адбыцца, дырэктар па праблемах занятасці і сацыяльных пытаннях Беларускай навукова-вытворчай асацыяцыі Эдвард Кісель сказаў, што ўжо сёння на буйных прадпрыемствах падрыхтаваны загады аб звальненні лішніх працуючых. Але паколькі Прэзідэнт паабяцаў не дапусціць масавых звальненняў, дырэктары прадпрыемстваў не рашаюцца на такі крок. Тым не менш, на яго думку, пачынаць звальняць людзей трэба было значна раней, калі ў іх яшчэ былі нейкія грошы, ды і сіл мела сабой. Сёння ж трэба зрабіць усё магчымае, каб гэты працэс не аказаўся абвальным і бескантрольным (што, дарэчы, вельмі верагодна, калі прадпрыемствы проста спыняцца). Прычым, у самым выгадным становішчы будуць звольненыя працоўныя тых прадпрыемстваў, якія першымі рашацца на гэтую непапулярную меру: у іх і выбар новых вакансій шырэй, і магчымасцей болей.

Цікава адзначыць, што службовыя асобы, з якімі давялося размаўляць на гэтую тэму, згаджаючыся з тым, што скарачэнне, звальненне і пераарганізацыя — дастаткова балючыя і цяжкія працэсы, лічаць іх неабходнымі, і зусім не такімі катастрофічнымі, якімі яны бачацца збоку ў святле фактаў, лічбаў і светаадчування канкрэтнага звольнення. Уласна кажучы, так яно і ёсць: нехта звернецца на біржу працы, некаму давядзецца перакваліфікавацца, нехта зоймецца прадпрыемствам, а нехта будзе працягваць працаваць па спецыяльнасці, але ўжо на самамога сябе. Выйсце можна знайсці заўсёды. Асабліва, калі не давядзецца вырашаць гэтую праблему толькі самому.

Вераніка ЧАРКАСАВА.

3 ПЛЫНІ ЖЫЦЦЯ

У Беларусі жніво ў поўным разгары. Сёлета калгаснікі збіраюць нават неблагія ўраджай і віншаванні ад кіраўнікоў дзяржавы. Але разам з тым паступае трывожная інфармацыя, што за апошнія гады гаспадаркі цэлых абласцей не могуць набыць ніводнай сельскагаспадарчай машыны. Усё, як у прыпеўцы, што чытач “Звязды” прыслаў з Івацэвічаў:

А ў сельскай гаспадарцы
Парк машынны бегаў шпарка.
Як да рынку паймаўся —
На залчастакі распаўся.

Таму і не лянуюцца рамантаваць прымяняемыя яшчэ ў 50-я гады конныя запрэжкі з граблямі-валакушамі і іншы дзедаўскі інвентар, як зрабілі гэта ў калгасе імя Суворова Кобрынскага раёна.

Вопыт барацьбы з партызанскім рухам канцэнтравалася галоўным чынам вакол дзвюх асноўных праблем:

- разведкі,
- метадаў знішчэння партызан.

1. Асаблівы клопат нямецкае камандаванне праяўляла ў пытанні наладжвання назірання за развіццём партызанскага руху: з пункту гледжання яго арганізацыйных форм, ліку груп,

каменем у абагульненні вопыту барацьбы з партызанамі, назапашанага на ўсходзе. Гэтая і іншыя дырэктывы і інструкцыі адводзілі многа месца аналізу партызанскага руху (формам і метадам дзеянняў). На гэтай падставе нямецкае камандаванне распрацавала падрабязныя ўказанні, што тычыліся пытанняў знішчэння гэтага руху. Асноўным напрамкам ва ўсіх аперацыях супраць партызан

ВАЙНА: ШТО НАМ РЫХТАВАЛІ НАЦЫСТЫ

ВЕДАЦЬ І ПОМНІЦЬ

іх колькаснага складу, камандавання, узбраення, забеспячэння партызан прадуктамі харчавання, стварэння прадуктовых баз і абмундзіравання партызан.

Рыхтуючыся да ўдараў па партызанскіх баз, немцы вывучалі метады стварэння баз, спосабы збору партызан пасля баёў, арганізацыю партызанскай сувязі. Нямецкі штаб імкнуўся праз разведку ўстанавіць цэлы шэраг іншых каштоўных даных, што тычаць такіх пытанняў, як час і гісторыя ўзнікнення асобных партызанскіх груп, месца і сістэма абучэння партызан, спосабы падтрымання сувязі з фронтам і цэнтральным партызанскім кіраўніцтвам, удзел і роля жанчын і моладзі, стварэнне “партызанскіх раёнаў” і іх межаў, арганізацыя партызанскай разведкі, метады правядзення прапаганды, дыверсій і г. д.

2. Метады знішчэння партызан (пасля папярэдняй разведкі тэрыторыі, сілы і дыскацыі партызан) складаліся з: а) планавання акцыі з улікам становішча нямецкіх атрадаў, іх колькасці, агнявых сродкаў, сувязі — у выпадках, калі акцыя планавалася не на адзін дзень, — забеспячэння харчаваннем і боепрыпасамі; б) баявой тактыкі, што зводзілася да акружэння партызан і поўнага іх знішчэння.

Тут варта заўважыць, што калі на пачатку барацьбы з партызанамі немцы забіралі на месцы ўсіх узятых у палон партызан ці іх сувязных, то з часам у інструкцыях спецыяльна падкрэслівалася неабходнасць правядзення допытаў палонных, каб на падставе атрыманых даных дабіцца поспеху ў далейшым; у асобных жа выпадках слабахарактарных палонных прымушалі служыць праваднікамі.

Воінскія часці, што прымалі ўдзел у барацьбе з партызанамі, падавалі вынікі свайго вопыту ў форме справаздач, што пасылаліся па інстанцыі. Гэтыя справаздачы разглядаліся камандзірамі разведкі палкоў, дывізіяў, карпусоў, армій і груп армій, акрамя таго, камандаваннем спецыяльных часцей, прызначаных для барацьбы з партызанамі (“Штаб па знішчэнню партызанскага руху”), але перш за ўсё Тайнай паліцыяй. Падставамі для гэтых справаздач служылі штодзённыя сітуацыйныя даныя, што паступалі адзін-ці два разы на дзень ад часцей, якія ўдзельнічалі ў барацьбе з партызанамі. Справаздачы былі кароткімі і сісільнымі.

На падставе гэтых справаздач, апрацаваных начальнікамі разведкі, начальнікамі штабоў і камандаваннем складалі для сябе праз пэўны час “аблічча працуніка”, рабілі абагульняючыя прапановы, выпрацоўвалі інструкцыі, які трэба дзейнічаць, каб знішчыць партызанскі рух у сваім раёне.

25 кастрычніка 1941 года вярхоўнае камандаванне выдала “Дырэктыву па знішчэнню партызан”, якая з’явілася пробным

павінна быць старанна падрыхтаваная разведка, пры гэтым галоўны ўпор зроблены на супрацоўніцтва арганізацыі СД і абвера, а таксама расшырэне сеткі агентаў-здраднікаў.

Усталяваліся асноўныя метады барацьбы, што зводзіліся да акружэння і знішчэння ці разгрому партызанскіх фарміраванняў. Асобная праблема — гэта трактванне партызан-палонных і іх “памочнікаў”, а таксама арганізацыя паліцэйскага нагляду над усім насельніцтвам. Усе загады, што выдаваліся раней, і ўся праціпартызанская практыка, як у інструкцыі і 1942 года, так і 1944 года перапоўнены знявагай да міжнароднага права, звычайна і правілаў вайны, перакананай непавагай да чалавечага жыцця (натуральна, калі размова ішла пра жыццё працуніка, які трапіў у нямецкія лапы).

Як відаць з прыведзеных дакументаў, правядзенне карных акцыяў было не выпадкова, а добра абдуманым і арганізаваным дзеяннем гітлераўскіх захопнікаў. Яны планаваліся камандаваннем фашысцкага вермахта і праводзіліся ў буйных маштабах падначаленымі ім войскамі самастойна ці ва ўзаемадзейні з падраздзяленнямі СС і службы бяспекі. Актыўны ўдзел у карных экспедыцыях прымалі франтавыя войскі гітлераўцаў. Яны шырока прымянялі артылерыю, танкі, авіяцыю. Так, з 8 па 26 лютага 1943 года фашысты ўчынілі зверскую расправу над насельніцтвам шэрагу вёсак, размешчаных на паўночны ўсход ад Луніна. У гэтай аперацыі пад кодавай назвай “Люты” ўдзельнічала 3 нямецкія палкі і 5 асобных батальёнаў. Многія населеныя пункты яны знішчылі ў выніку артылерыйскага абстрэлу і бомбавых удараў з паветра. У час гэтай карнай аперацыі загінула, па прызнанню саміх гітлераўцаў, 12 827 мясцовых жыхароў.

Карныя аперацыі супраць партызан і насельніцтва армейскія часці праводзілі, як правіла, па ўласнай ініцыятыве. Камандаванне груп армій “Цэнтр” у адным са сваіх данясенняў у аперацыйнае ўпраўленне генеральнага штаба сухапутных войскаў паведамляла ў верасні 1942 года, што на рахунку толькі аднаго 59-га армейскага корпусу значылася каля 100 карных аперацый. Адзін з дакументаў камандавання груп армій “Цэнтр” сведчыць, што летам 1942 года ў аперацыйным і тылавым раёне груп армій “Цэнтр” запланавана правесці 38 карных аперацый.

Сярод іх аперацыя N 30 праходзіла пад кодавай назвай “Грыф” з 14 па 30 жніўня 1942 года ў трохвугольніку Віцебск—Орша—Смаленск. У ёй удзельнічалі 2 паліцэйскія палкі, 11 батальёнаў 286-й ахоўнай дывізіі, адзін французскі батальён, часці СС і паліцыі, батальён СС Дырлевангера і іншыя падраздзяленні карнікаў.

Працяг.
Пачатак у №№ 25—26, 27, 28, 29.
Ігар КУЗНЯЦОЎ.

НИХТО НЕ ЗАБІЎ У ЗВАНЫ

Працяг.

Пачатак на 1-й стар.]

За час знаходжання Панцеляймона Панамарэнкі на пасадзе першага сакратара ЦК КП(б)Б і старшыні СНК (Савета Міністраў) БССР не засведчана, каб ён у час выступленняў карыстаўся беларускай мовай, бо ў належнай ступені не валодаў ёю. Такое ж можна сказаць і аб абсалютнай большасці партыйных і дзяржаўных чыноўнікаў, якія яго акружалі. Па данай прычыне ўся службовая дакументацыя ў ЦК КП(б)Б і СНК (Савета Міністраў) БССР рыхтавалася П. Панамарэнку і яго канцылярыі толькі на рускай мове, што істотна абмяжоўвала маштабы выкарыстання беларускай мовы ў самых высокіх рэспубліканскіх эшалонах партыйнага і дзяржаўнага кіравання. Гэта негатыўная з'ява з хуткасцю манані перакідвалася на апараты абласных, раённых (гарадскіх) партыйных і савецкіх органаў, наркаматаў (міністраў) і падначаленых ім прадпрыемстваў і устаноў.

Такі антынацыянальны, краіне небяспечны для беларускага народа моўны рэжым не мог выклікаць якога-небудзь сур'ёзнага пратэсту з боку работнікаў даных апаратаў. Прычын тут некалькі, але самая галоўная, што сярод іх работнікаў меўся вельмі нязначны працэнт людзей, адданых нацыянальнай ідэі. З імі самым жорсткім чынам расправіліся савецкія рэпрэсіўныя органы яшчэ ў 30-я гады. Цудам уцалелыя ад фізічнай расправы людзі паспрабавалі няздзейсненыя за светами нацыянальны спадзяванні ажыццявіць у зусім неспрыяльных для гэтага час — пры нямецкім акупацыйным рэжыме. І зноў няўдача, якая сваім працягам мела масавы ўдзел нацыянальна-свадомай інтэлігенцыі за мяжу. Таму ў пасляваенны перыяд даводзілася не толькі раённыя і абласныя, але нават і рэспубліканскія партыйныя і савецкія органы ўкамплектоўваць такімі кадрамі, ступень нацыянальнай самасвядомасці якіх не давала ім права займаць больш высокую пасаду, чым як начальніка змены, калгаснага ці саўгаснага брыгадзіра.

Пра ўсе дэфармацыі ў моўным рэжыме працы рэспубліканскага, партыйнага і дзяржаўнага апаратаў, усіх абласных і раённых (гарадскіх) органаў улады і кіравання вельмі добра ведалі ў Маскве, таму ЦК УКП(б), Саўнарком (Савет Міністраў) СССР, саюзныя і саюзнарэспубліканскія наркаматы (Міністры) і ведамствы ў масавым парадку пасылалі на Беларусь кадры для заняцця тут розных кіраўніцкіх — прычым часта вельмі высокіх — пасадаў, уключаючы нават і тыя ўчасткі, дзе людзі проста павінны былі абавязкова валодаць беларускай мовай, мець цесную далучанасць да нацыянальнай культуры карэннага насельніцтва. Пасылка ж кадраў з Цэнтра падавалася не інакш, як бескарэспэктна дапамога беларускаму народу ў хутчэйшым аднаўленні разбуранай за час вайны і фашысцкай акупацыі народнай гаспадаркі. Было б несправядліва адмаўляць ці недацэньваць такую дапамогу, гэтак жа як і не прызнаць тых негатыўных вынікаў, якія прынесла беларускай культуры і мове перанасычэнне за кошт адкамандаваных розных важных участкаў грамадскага жыцця рэспублікі асобамі, што на працы, у прыватных зносінах з людзьмі і ў сям'і моцна прытрымліваліся зусім процілеглых беларускаму ладу нацыянальна-духоўных стандартаў.

Так складалася яшчэ задоўга да разглядаемага перыяду, што ў практыцы партыйных органаў усіх звянаў вельмі важнае месца заняло вуснае і друкаванае слова. Яго ролю яшчэ большае значэнне надавалася ў пасляваенныя гады. З першых дзён мірнага часу партыя, калі ішла ў масы, гаварыла з імі пераважна толькі па-руску. Беларускай

мова больш-менш добра сябе пачувала толькі ў партыйных сродках масавай інфармацыі. Праўда, і тут сустракаліся істотныяхібы і самая небяспечная з іх — выхад шэрагаў раённых газет заходніх абласцей Беларусі на рускай мове. Тлумачылі такую з'яву нежаданнем многіх людзей чытаць беларускую прэсу. Сярод іх сустракаліся і такія, што заяўлялі пра сваю непрыналежнасць да беларускай нацыі. Прысланыя ў гэтыя раёны партыйныя функцыянеры не разабраліся ці проста не захачелі разабрацца, чаму тамашнія беларусы адмаўляліся ад сваёй нацыянальнасці. А так заяўлялі яны толькі таму, што ў той час не спынялася гаворка аб магчымых пераглядах савецка-польскай дзяржаўнай мяжы, і жыхары некаторых населеных пунктаў лічылі, калі не запішамся беларусамі, дык нашу мясцовасць перададуць пад Польшчу. Такое жаданне і сапраўды маглі быць у людзей, бо ім за час вайны ўдалося пачарпнуць нямала аб'ектыўнай інфармацыі аб зусім недэмакратычным ладзе жыцця ў СССР. Лепшага сродку пазбегнуць яго, здавалася, не існавала, як перайсці да Польшчы. Па загаду І. Сталіна і сапраўды ёй перадалі значную частку беларускіх зямель, але якраз не тую, дзе газеты замест беларускай мовы выдавалі на рускай. Паступова людзі згубілі ўсялякую надзею адзіцца са сваёй бацькоўскай зямлёй да Польшчы, але партыйныя і савецкія органы, прысланыя з Расіі журналісты так прызвычаліся да выдання мясцовых газет на рускай мове, што не дапускалі аніякай гаворкі пра яе замену на беларускую.

Было б памылкаю заяўляць, што партыя зусім нічога не рабіла хоць па самым сімвалічным культываванні беларускай мовы ў грамадскім жыцці рэспублікі. Часам і ў ім адбываліся такія падзеі, што міжволі штосьці пазітыўнае патрабавалася сказаць — радзей жа зрабіць — і пра беларускую мову. Такія патрэба часцей за ўсе ўзнікалі, калі ў краіне адзначаліся юбілей якіх-небудзь савецкіх святаў, да прыкладу 30-годдзе Кастрычніцкай рэвалюцыі, і трэба было народу паказаць "валікія дасягненні" бальшавіцкай партыі ў галіне ленінска-сталінскай нацыянальнай палітыкі.

Менавіта ў чэрвені месяца 1947 г., калі ўжо некалькі месяцаў паспеў пабыць на пасадзе першага сакратара ЦК КП(б)Б Мікалай Гусарав (таксама прысланы Масквою), гэты орган прымае пастанову, у якой прапанавалася "партыйным і савецкім работнікам, лектарам і прапагандыстам, навуковым работнікам, выкладчыкам і іншым прадстаўнікам інтэлігенцыі, якія валодаюць беларускай мовай", часцей выступаць на ёй з лекцыямі і дэкладамі. Як вынікае з прыведзеных слоў, партыя ўсё ж прапагандавала, а не абавязвала, і сваё пажаданне выкарыстоўваць у агітацыйна-прапагандысцкай працы беларускую мову адрацоўвала толькі тым, хто ёю валодаў. Такіх не дужа багата было, і, напэўна, яшчэ менш было тых, хто пажадаў бы выкарыстаць гэтую даволі рэдкую на той час уступку партыі беларускай мове. Ужо зусім не тая, як гаварылася вышэй, была беларуская інтэлігенцыя. Куды большую прастору далі камуністы рэспублікі беларускай мове ў пісьмовай прапагандзе. Прычым заслуга тут не столькі іх, колькі партыйнага Цэнтра ў Маскве. Апошнім ставілася задача забяспечыць выпуск твораў класікаў марксізму-ленінізму, кароткага курсу "Гісторыі УКП(б)" на нацыянальных мовах усіх без выключэння саюзных і аўтаномных рэспублік, што вымушаны былі безагаворачна падтрымаць і ЦК КП(б)Б. Аднак ні ў якім разе не гэта перабольшваць значэнне такога фактара для беларускай мовы, таму што выданая на ёй марксісцка-ленінская літаратура практычна заставалася незапатрабаванай, паколькі ўсе прадметы грамадазнаўчага цыклу чыталіся ў

тэхнікумах і інстытутах толькі на рускай мове. Па гэтай прычыне надрукаваным творам на ёй аддавалі перавагу і студэнты, і выкладчыкі.

Інакш, як толькі зыходзячы з моўнай практыкі, што складалася ў партыйна-дзяржаўным, адміністрацыйна-гаспадарчым жыцці, не маглі падзіць сваю працу інстытуты і тэхнікумы рэспублікі. Ваіна і фашысцкая акупацыя, відаць, выпетрылі з галоў партыйных функцыянераў, кіраўнікоў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных устаноў змест прынятай у студзені 1941 г. Бюро ЦК КП(б)Б пастановаў "Аб вывучэнні беларускай мовы ў ВНУ, тэхнікумах і школах БССР", у якой мелася нямала каштоўных прапаноў аб тым, як прытармазіць, а затым мо хоць зольшага ўмацаваць пазіцыі роднага слова беларускай у сферы адукацыі. Калі зыходзіць з духу гэтай пастановы, дык цяпер педагогічныя калектывы інстытутаў і тэхнікумаў, амаль цалкам выключышы беларускую мову з навучальнага працэсу, дапусцілі самае грубае парушэнне перадаенных установак ЦК КП(б)Б у галіне моўнай палітыкі ў дачыненні да даных тыпаў устаноў. Паколькі ж кіраўнікоў такіх калектываў ніхто не толькі не асудзіў, але нават і не паправіў, дык ёсць усе падставы меркаваць, што сама партыя цяпер падзяляла такія неважлівыя адносіны да беларускай мовы ў вышэйшай і сярэдняй школе.

Да моўнай практыкі разглядаемых тыпаў навучальных устаноў вельмі уважліва прыглядаліся педагогічныя калектывы агульнаадукацыйных школ, асабліва гарадскіх, якія на абсалютную большасць сваіх выпускнікоў глядзелі як на верагодных аб'іектаў інстытутаў і тэхнікумаў. У такіх умовах, заканамерна, што руская мова адзеньвалася і наступнікам, і вучнямі як самы прэстыжны ў агульнаадукацыйнай школе прадмет, а веда па ім, як найбольш патрэбны на перспектыву. Педагагі прыкладалі велізарны намаганні, каб школьнікі і беларуска- і рускамоўныя агульнаадукацыйныя школы добра ведалі рускую мову, як базавы іспыт пры паступленні ва ўсе без выключэння тыпы вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Аб тым, як выкладаецца руская мова ў школах, вельмі цікавілася інспектура органаў народнай адукацыі. Пры любой нагодзе лічыў неабходным падкрэсліць ролю гэтай мовы і міністр народнай асветы БССР Іван Ілюшын. Не прамінуў ён такой магчымасці і ў час правядзення 15 жніўня 1951 г. ў Мінску рэспубліканскага семінару выкладчыкаў беларускай і рускай моваў, сказаўшы: "Руская мова з'яўляецца другой роднай мовай для ўсіх народаў, якія жывуць на тэрыторыі Савецкага Саюза. Усё гэта вызначае месца і значэнне курса рускай мовы ў школах усіх народаў нашай краіны". Акрамя такога выразнага падкрэслівання непараўнальна вялікай ролі рускай мовы, здзіўляе, з якой смеласцю наш міністр асветы ўзяў на сябе права гаварыць аб гэтым ад імя ўсіх савецкіх народаў.

Характэрная для пасляваеннага часу высокая мабільнасць насельніцтва прымінлася да колькаснага росту прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцяў сярод карэнных жыхароў саюзных рэспублік. Кожная з іх, зыходзячы з перспектывы нацыянальнага развіцця, лічыла за правіла, каб родная мова яе карэннага насельніцтва вывучалася ў якасці звычайнага абавязковага прадмета і ў рускамоўных агульнаадукацыйных школах, што не заўсёды з прыхільнасцю сустракалася тымі, хто па розных прычынах пакінуў радзіму і абраў тую ці іншую рэспубліку новым месцам свайго сталага жыцця. Самую ж негатыўную пазіцыю да вывучэння нацыянальных моваў у школах занялі вайскоўцы, служба якіх у той ці іншай рэспубліцы маглі насіць і часовы характар. Зразумела, да арганізацыі навучання іх дзяцей нацыянальным мовам трэба было падыходзіць педагогічна, раэктна. І многа дзе гэтага пры-

чыпу прытрымліваліся, аднак з кожным годам даная праблема набывала ўсё больш абстрактны характар, бо да вайскоўцаў не супраць былі далучыцца яшчэ і іншанацыянальныя цывільныя сем'і. З найбольшай сілай гэта працягвалася ў рэспубліках, нацыянальныя мовы якіх нічога агульнага не мелі з рускай, адносіліся да зусім розных груп. Але не ўдалося ўхіліцца ад канфліктных сітуацый з бацькамі і Беларусі, хаця яе мова і руская з'яўляюцца блізкароднаснымі і паміж іх носьбітамі практычна не існуе сур'ёзнага моўнага бар'еру, асабліва пасля рэформы беларускага правапісу ў 1933 г. Авадодаць рускамоўнаму школьніку беларускай мовай у дзесяткі разоў лягчэй, чым любой неслaviaнскай мовы.

Накштальт таго, які ў іншых саюзных рэспубліках, і ў нас першымі паказалі антыпедагагічны прыклад вызвалення сваіх дзяцей ад вывучэння беларускай мовы рускамоўныя сем'і з ліку ваеннаслужачых, якіх неўзабаве актыўна падтрымалі прысланыя ў наш край для заняцця высокіх прэстыжных пасадаў партыйныя і савецкія функцыянеры, кіраўнікі адміністрацыйна-гаспадарчых органаў, розныя групы інтэлігенцыі, у т.л. навуковай і мастацкай. Калі ў першай катэгорыі рускамоўнага насельніцтва мелася хоць якая-небудзь прымяна паводзіць сябе падобным чынам (часовае знаходжанне на тэрыторыі Беларусі), дык тры апошнія, атабарыўшыся ў нашым доме на сталае жыццё, проста абавязаны былі самі і іх дзеці з павагай ставіцца да духоўных традыцый новай для іх радзімы, вывучыць беларускую мову, без чаго ніколі не палюбіш яе. Вялікі мінус у паводзінах усіх прадстаўнікоў гэтых катэгорыяў імігрантаў у тым, што яны не ўбачылі ў адлучэнні іх дзяцей ад беларускай мовы, а значыцца і ад беларускай культуры ў цэлым фактару расколу школьнай моладзі па нацыянальна-моўнай прыкмеце. Вось якую адмоўную характарыстыку праз шмат гадоў даў гэтай шкоднай антыгуманнай, антыінтэрнацыяналістычнай з'яве рускі на нацыянальнасці Уладзімір Кармілікін, які з 1945 г. стаў жыць у Мінску, куды накіравалі на службу яго бацьку-афіцэра. Вызваленне ад вывучэння беларускай мовы "накладвала адпаведны адбітак на адносіны дзяцей афіцэраў да беларускай культуры і беларуска-школьнікаў. Урокі беларускай мовы мы прагульвалі на дварэ. Аб самой мове ішла гаворка, што яна брыдка, грубая, — не параўнаць з украінскай, не тое што з расійскай. Беларусы абзывалі бульбашамі, насміхаліся над іх вымаўленнем. Школа не давала магчымасці такім, як я, вывучаць мову, сяла ў душах дзяцей зерні вялікадзяржаўнага шавінізму. Цяпер я разумею, чаму такое адбывалася: каб паказаць, што беларусы — гэта адно, а рускія — зусім іншае. Я рос і наіўна думаў, што на галаву вышэй за кожнага беларускага хлопчыка".

Але самая вялікая трагедыя распачалася тады, калі негатыўнае стаўленне многіх рускамоўных сем'яў да беларускай мовы пажадалі зрабіць для сябе нормай і некаторыя бацькі-беларусы, відаць, зусім не разумеючы, што з цягам часу гэта можа набыць вельмі масавы, а значыцца і пагражальны для ўсёй беларускай нацыі характар. Першымі, які і трэба было чакаць, такі прыклад паказалі беларускія сем'і, у якіх ужо хто-небудзь з бацькоў, а не дык абодва займалі высокія пасады ў партыйна-дзяржаўным, адміністрацыйна-гаспадарчым апаратах. На іх з заідраццю паглядалі чыноўнікі менш высокіх сацыяльных рангаў і сётое рабілі ў гэтым плане. Праўда, на пачатку 50-х гадоў вызваленне бацькамі-беларусамі сваіх дзяцей ад вывучэння роднай мовы не набыло масавага характару, што ніколі не зніжае небяспекі падобнага роду з'явы. Галоўнае, што ёй быў пакладзены пачатак, астатняе ўжо абяцаў дарабіць час.

З мэтай хутчэйшага і больш якаснага авалодвання дзецьмі адзінай патрэбнай для іх рускай

мовай бацькі-беларусы, што здрадзілі нацыянальна-духоўным традыцыям свайго народа, пайшлі на свядомае выкараненне роднага слова на сямейна-бытавым узроўні. Так у рэспубліцы і сярод саміх беларусаў пачалі фармавацца маладыя пакаленні, якія не валодалі, а таму, як вынік, і не паважалі родную мову. Статыстыка не распаўсвала такіх даных, але, думаецца, што і са ста тысяч беларускіх юнакоў і дзяўчат, якія па волі бацькоў не вывучалі ў школе роднай мовы, наўрад ці знойдзец хоць аднаго празаіка ці паэта, які пісаў бы свае творы па-беларуску. Рускамоўна агульнаадукацыйная школа горада пераўтваралася ў сур'ёзны тормаза развіцця беларускага этнасу. Сёння шмат хто з тых, хто былі вызвалены ад наведвання заняткаў у школе па беларускай мове і, значыцца, не валодаюць ёю, займаюць высокія, прэстыжныя пасады ў грамадстве і, не адчуваючы асабліва прыхільнасці да духоўнай спадчыны роднага краю, самым негатыўным чынам уплываюць на ход яго нацыянальна-культурнага Адраджэння. Пустазелле, што было высеена і даю джунжы ўсходзі на ніве нашай адукацыі ўжо пазней, моцна заглушае ў наш час нацыянальна-культурныя пасевы, якія займаюць пакуль што мізэрную плошчу на абсягах нашага краю.

У той складанай моўнай сітуацыі на Беларусі не знайшлося ні празорлівага палітычнага дзеяча, ні таленавітага вучонага, які мог бы прадбачыць, да чаго немінуча прывядзе беларуская нацыя, калі агульнаадукацыйныя школы гарадоў і гарадскіх пасёлкаў, усе вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы незалежна ад тэрыторыі свайго знаходжання рытывалі маладыя пакаленні, не абіраючыся на нацыянальныя культурна-моўныя традыцыі. А не было такіх палітыкаў і навукоўцаў, паўтарася, таму, што курсу беларускай інтэлігенцыі ледзь не цалкам вынішчылі ў 30-я гады, а многія з тых, што засталіся ў жывых, падліся ў эміграцыю. Будучы не ў стане правільна асэнсваць сутнасць міжнацыянальных адносін на Беларусі, асабліва іх культурна-моўны аспект, вучоныя адмяжоўваліся апраўданнем, усхвалянем усяго таго, што адбывалася ў яе жыцці. Сярод іх не знайшлося ніводнай асобы, якая прыняла б удзел у разгортванні ў 1950 г. па ініцыятыве рэдакцыі газеты "Правда" на яе старонках дыскусіі па праблеме мовазнаўства, у час якой закраліся і пытанні сацыяльнай ролі нацыянальных моваў, г. зн. той ролі, дзе беларуская мова зусім не па волі сваіх носьбітаў пачала пазіцыю за пазіцыяй здаваць рускай мове, пазбаўляючы сябе гэтым самым часцівай перспектывы.

Нічым не абгрунтаванае выключэнне беларускай мовы з службовага справаводства партыі й на-д-з-я-р-ж-а-ў-н-ы-х, адміністрацыйна-гаспадарчых органаў, аўдыторый інстытутаў і тэхнікумаў, класаў большасці гарадскіх агульнаадукацыйных школ была ўспрынята як падстава наступнае такім чынам з ёю і ў іншых сферах грамадскага жыцця, не выключваючы і самой духоўнай культуры. Калі б не існавала такой вялікай знявагі да роднага слова беларусаў у самых высокіх партыйна-дзяржаўных інстанцыях, нікому б не прыйшла ў галаву думка ствараць у толькі што вызваленым ад нямецкіх захопнікаў самым заходнім беларускім горадзе Брэсце рускі абласны драматычны тэатр. У гэтым горадзе, насельніцтва якога такі доўгі час жыло ва ўмовах жорсткай паланізацыі, куды большая патрэба мелася ў развіцці беларускага, чым рускамоўнага тэатра, таму заснаванне апошняга можа разглядацца ў якасці аднаго з яскравых фактараў дэбеларусізацыі культурнага жыцця берасцейцаў, якія яшчэ і пасёння не маюць свайго нацыянальнага тэатра.

[Заканчэнне на 6-й стар.]

3

Раніцай мяне разбудзіла малодшая зь сясьцёр Трафіды — Янінка. Гэта была дзівосная дзяўчынка; мела гадоў 12, але выглядала паважнай, нібы дарослай. Часам яна задавала такія нечаканыя пытаньні, што цяжка было адразу знайсці адказ.

— Хадзіце сьнедаць, бо сонейка ўжо шчыруе! — зьвярнула да мяне.

— Папрасіў яе, каб прынесла ручнік і мыла. Затым пайшоў агародамі да рачулки. Дзяўчынка пацягнулася за мной.

— Ідзі дахаты... Я зараз прыйду...

— А я тут пасяджу сабе... Я ня буду глядзець... Гэта мяне ўвогуле не цікавіць... Юзік мяне ніколі ня гоніць... Гэта нядобра — крыўдзіць меншых.

— Сядзі, сядзі... Якая ты яшчэ неразумная!

— Гэта і добра. Каб усе былі мудрымі, дык павар'яцелі б.

Пакінуўшы дзяўчынку пад вярбой, я пайшоў уніз, па плыні рэчкі. Выкупаўся і вярнуўся назад. Янінка дрэпала побач. Праз хвіліну я пачуў:

— Гэля казала, што вы бедны.

— Чаму?

— Бо ня маеце ні мамы, ні брата, ні сястры...

— Але ў мяне ёсьць Юзік.

— Ну так... Але сястры ня маеце!

— У мяне ёсьць ты.

Хвілінку падумаўшы, сказала:

— Але вы мяне не кахаеце!

— Бо ты малая і неразумная...

Калі вырасьцеш, буду кахаць цябе... Ды і не я адзін, а яшчэ шмат хлопцаў.

Памаўчаўшы, нечакана прагаварыла:

— Я начыхаць хацела на іх!

Гэты выраз яна, напэўна, чула ад старэйшых дзяўчат.

У пакой мяне чакала Гэля — старэйшая з сясьцёр Юзіка, дастаратковая дзяўчына, бландзінка. Яна была поўнай процілегласцю Янінкі: тая ніколі не сьмяялася, а Гэля пры кожным выпадку залілася галасістым сьмехам да сьлёз, часам беспадстаўна.

Гэля прынесла мне гарбаты ў чайніку, хлеб, масла і вясковы сыр.

— Калі ласка, сьнедаць. Я чала пана, бо хачу ісьці ў сад.

— А дзе Юзік?

— Пайшоў у горад*. Зараз вернецца. Загадаў не будзіць пана. Але як гэта можна: столькі часу не есьці!

Неўзабаве Гэля выйшла ў сад, а я застаўся ў памяшканьні зь Янінкі. Пў гарбаты, дзяўчынка ж залезла на канапу, падкурчыла ногі і, упершыню даланей у шчаку, упарта ўзіралася мне ў твар.

— Чаго так углядаешся?

— Пан падобны на зайца.

— На зайца?

— На малаго зайца... Я бачыла, як ён еў капусту... Юзік злавіў яго і прынес. Ён варушыў мордачкай таксама, як пан...

Янінка пачала паказваць носам і шчокамі.

— А ты падобна на сароку.

— Няужо?..

— Так. Сарока сядзе на плоце і... галоўкай улева, галоўкай управа — за людзьмі цікуе.

— Не, гэта не так. Яна не цікуе.

— А што яна робіць?

— Яна "камбінуе".

— Што камбінуе?

— Усялякія рэчы. Хіба я ведаю. Я чула розныя апавяданьні, як сарокі між сабой пра людзей балбочуць.

Маці паклікала Янінку на кухню, а я застаўся адзін. Хадзіў узад і ўперад на вялікім пакоі. Перад сабой у ваке я бачыў, як па вуліцы доўгай, часам у некалькі рады, шарэнгай цягнуцца сьляніска вазы. Прыгадаў, што сеньня ў мястэчку кірмаш.

Я закурыў папяросу і ўсеўся на крэсла ля вакна, якое ад саду аддзяляў вузкі пераход на двор. Я бачыў, як Гэля абірала яблыккі, стоячы на прыстаўленай да яблыні драбіне, і складвала іх у вялікі кош, які трымала перад сабой, абапёршы яго на прыступку. Доўга назіраў за ёй праз вазоньніцы расстаўленых на падваконьніку кветак.

Пачуў, як фортка ў браме адчынілася. Я падумаў, што гэта Юзік вяртаецца дахаты.

тоўваюць тавар...

Ён выняў з кішэнкі дзве залаты дзесяцірублёўкі і падаў мне.

— Трымай два гузікі... Гэта твой першы зарбак... Плюнь на шчасьце!..

Я ўзяў грошы. Дзесяць рублёў хацеў пакінуць Юзіку, каб той аддаў сваёй матцы на маё ўтрыманьне: бо жыў і харчавуся разам зь імі, але ён не паждаў прыняць. Адказаў, што ўсё ўжо дамоўлена і мы

будзе накручваць тоўстыя ануцы.

— Колькі просіш за скокі? — запытаўся Трафіда ў шаўца.

— Пятнаццаць рублёў.

Юзік засьмяяся.

— Бачыш, Уладзік: залатое дно. Усё ўсюды за дэляры і золата. Канада, пся крэў! Бутэлка гарэлкі каштуе сярэбраны рубель, пляшка сыпыртусу залаты рубель, а за гэтыя "колы" пан майстар жадае пятнаццаць залатых хрусцікаў. І так кругом!

Мы ступілі на патанючы ў баляце падворак і праз цёмныя, жалківа смуродныя сенцы апынуліся ў вялікім пакоі. Спачатку нічога ня мог разгледзець: усё знікала ў густым тыгуневым дыме. Ужо пазней я зауважыў некалькі столікаў зь людзьмі. Былі гэта толькі перамытнікі.

Неспадзявана на процілеглым канцы залы зайграў гармонік, напаяючы пакой гукамі старога расейскага марша. Гэтак гарманіст Антось — малы чалавечак, неакрэсьленага ўзросту, зь зялёным тварам і раскудланымі ва ўсе бакі валасамі — прывітаў уваход Трафіды.

— Здароў, хлопці! — выгукнуў Юзік, абыходзячы столікі, вітаючыся з прысутнымі.

Антось ён кінуў залатую пяцірублёўку. Гарманіст, не спыняючыся, спрытным рухам рукі злавіў яе ў паветры.

— Гэта табе за марш, — сказаў Трафіда.

Па яго прыкладу я абышоў столікі, паіскаючы рукі перамытнікам. Далано Маманта ня здолеў абхапіць, той жа не сціскаў яе, відавочна, баючыся, каб не пашкодзіць маю руку.

Перамытнікі ссунулі тры столікі і заставілі іх бутэлкамі зь півам і гарэлкай, талеркамі з кілбасой, хлебам і агуркамі.

Напачатку з нашай групы я ўгледзеў толькі Болека Лорда, Фэльку Маруду, Бульдога і Маманта.

Галоўнае месца за сталом займаў Болек Камета — славуты перамытнік, мужчына гадоў п'ятнаццаці, з другімі чорнымі вусамі. Гэта быў вядомы на ўсё пагранічча п'яніца і гуляка. Пазней я даведаўся, што мянушку "Камета" той атрымаў васьць зь якой нагоды: калі ў 1912 годзе на зямлю, "ішла" камета Галей і меўся адбыцца канец сьвету, ён на гэтай падставе прапіў і прагінуў усю сваю гаспадарку. Каля яго сядзеў Кітаец — высокі, худы хлопец з жоўтым абліччам і прыгожымі, крыху раскосымі, вачыма. Было яшчэ некалькі хлопцаў, але я пазнаёміўся зь імі бліжэй праз нейкі час.

— Кажу і сьцьвярджаю, — гаварыў Камета, выплупіваючы вочы і рухаючы вусамі, — хто не п'е — той не жыве, а гніе!

— Мудра! — ухваляў Лорд, ударам аб калені выбіваючы коркі адразу зь дзьвюх бутэлек.

Наліў гарэлку да палавіны шклянак.

Мамант, штосьці мармычучы і нахіляючы набок галаву, прысунуў да сябе шклянку і асьцярожна выпіў, нібы баючыся скрышыць у руцэ шкло. Выпіў гарэлку, хукнуў у паветра, а пасля падмігнуў мне і нешта буркнуў. Я ніколі ня чуў, каб Мамант казаў больш, чым адзін сказ. Звычайна абмяжоўваўся адным словам або жэстам рукі і падміргваньнем вока.

— Ведаецца, хлопцы, — адгукнуўся Кітаец, — што мне сказаў Фэлік Маруда?

— Што камбінуе, як венік зьесьці! — лягнуў Бульдог.

— Не... ён казаў, што гусь найдурнейшая птушка на сьвечце!

— ?.. — рухам далоні і ўзнятымі ўгору бровамі запытаўся Мамант.

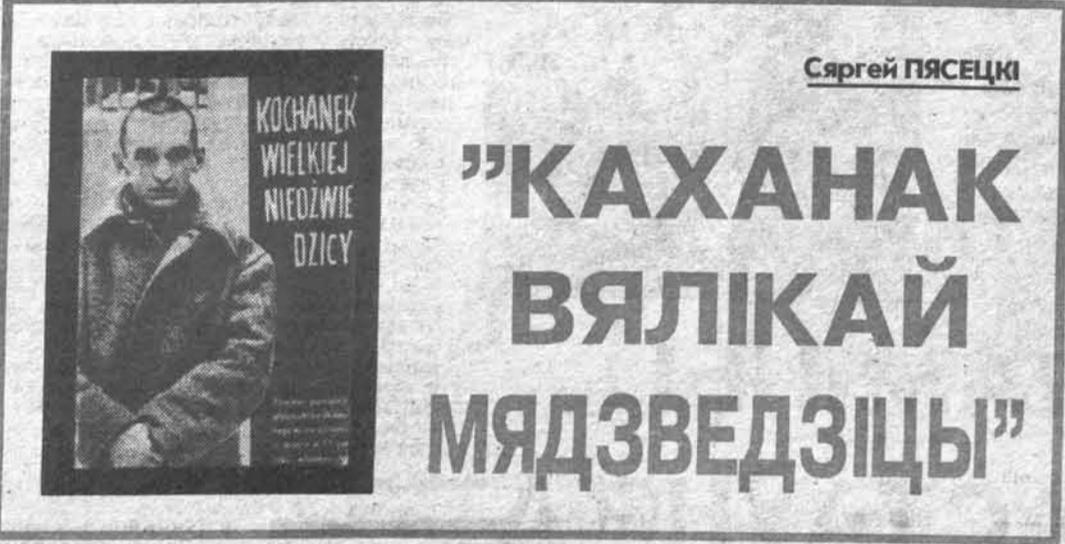
— Бо... адной замала, а двух зашмат!.. Курэй, качак заўсёды можна дапасавать: мала двух — зьеш тры, мала трох — упрэш чатырох, а з гусямі горш!

— Напэўна, ты памыліўся, — прагаварыў Шчур. — Мусіць, гаворка ішла не пра птушкі, а пра цялушкі.

Не зьвяртаючы ўвагу на шпількі, Маруда, трушчачы зубамі косткі і аблізваючы пальцы, даводзіў гуса да парадку.

Болек Лорд выконваў абавязкі гаспадара. Ён прыносіў зь буфета гарэлку і закуску, наліваў шклянкі гарэлкай і півам і, як умеў, бавіў хлопцаў. Не забываўся ён і пра музыку — заносычы час ад часу Антось гарэлку ў шклянцы і закуску. Набліжаючыся да яго, прыпываў:

А насупраць пан Антоні: Рывцом-пывцом на гармоні! Ім-там турлю! Ім-там турлю! Ім-там турлю! Уха-ха!

Прыціскаючыся тварам да шыбы, выглянуў на падворак. Убачыў там мужчыну гадоў 32, які крочыў па двары ў цёмнасінім гарнітуры, лаверках, белым, з палакіраваным брыльком, картузе. У руцэ ён трымаў ляску, якой пры хадзьбе пастукаў па нагавіцах. Меў вельмі правільны твар.

Яго ўпрыгожвалі чорныя вусікі, але псавалі вочы, якія хутка бегалі ва ўсе бакі.

— Што за цаца? — падумаў я.

Тады я не здагадаўся, што гэты чалавек у будучым зробіць шмат прыхрых спраў мне і маім сябрам.

Зь нейкай камічнай грацыяй, адначасова галавой, картузам і ляскай незнаёмы схіліўся перад Гэляй і штосьці сказаў.

Дзяўчына павярнула да яго галаву, і яе твар расквітнеў вясёлай усмешкай... Мне зрабілася прыкра. Хоць ня быў закаханы ў Гэлю, але палюбіў яе як сястру свайго сябра і як сімпатычную дзяўчыну.

Незнаёмы ўвайшоў у сад і, стоячы каля драбіны, нешта гаварыў Гэлі. Яна сьмяялася, ківаючы галавой, якую ўпрыгожвала вялікая доўгая каска, штосьці адказвала яму.

— Буркуюць галубкі! — амаль са злосьцю падумаў я.

У нейкі момант зауважыў, што незнаёмы, падняўшы ўгару руку, правёў далоняй па лытцы дзяўчыны. Мне зрабілася горача. Я ўбачыў, як Гэля хутка зірнула на вокны хаты і пасяля саскочыла з драбіны. Яна стаяла з чырвоным тварам і нешта хутка казала свайму кавалеру.

Я не зауважыў, каб яна на яго разгневалася: напэўна, рабіла яму вымову за "нетактоўнасьць", а магчыма, і за... неасьцярожнасьць?

Гэля з кошыкам яблыкаў накіравалася да хаты, а яе заплетнік, узяўшыся ў бакі, з усмешкай глядзеў ёй услед. Пасяля з размаху працяў паветра ляскай і рушыў да брамы.

Я пачаў хадзіць па пакоі. Затым, падышоўшы да вакна, якое выходзіла на вуліцу, убачыў, што мужчына з ляскай стаіць на процілеглым баку вуліцы і аглядае мінаючыя яго вазы. Тады ж я ўбачыў Юзіка, які, сьпяшаючыся, ішоў па вуліцы. Мужчына з ляскай падаўся насустрач. Яны прывіталіся і некалькі хвілін размаўлялі. Потым разьвіталіся. Юзік пачаў перасякаць вуліцу, кіруючыся да сваёй хаты.

Ён зайшоў у памяшканьне.

— Ужо падняўся?

— Даўно.

— Я крыху затрымаўся. Клопаты з жьдзімі! Забраў у іх грошы за работу і аддаў хлопцам...

Зайтра ў дарогу. Нам падрых-

будзем рахавацца пазней, калі болей зараблю.

Потым я запытаўся ў Юзіка пра мужчыну з ляскай, якога бачыў разам зь ім на вуліцы. Юзік расьмяяся.

— Гэта, браце, нумар!.. Адкуль яго ведаеш?

— Ня ведаю зусім... Бачыў толькі, як размаўляў з табой...

— Гэта Гэлькін нарачоны... Не падабаецца ён мне, але дзяўчына ў яго ўтрэскалася...

Што з бабай зробіш?..

— Ён таксама перамытнік?

— Так. Гэта Альфрэд Аліччук. Іх пяць братоў: Альфрэд, Альбін, Адольф, Альфонс і Амброджы. Усе на "А". І прозвішча на "А" — Аліччукі. За граніцу ходзяць толькі адны. Са зброяй ходзяць... Перамытнікі добрыя, але хлопцы дрэнны. Задзіраюць нас, халеры, і іншых хлопцаў за нішто маюць! У вялікіх панюў гуляюць, а ногі дзегцем сьмярдзяць. Іх дзед смалакурню меў, а бацька дзегцем і вупражоку гандляваў... Ну, няхай іх сабака задзірэ. Ідзем на рынак. Трэба ж табе боты купіць!

Я ўзяў шапку, і мы выйшлі з памяшканьня на вуліцу.

Дабраліся да велізарнага, як вокам сягнуць, пляца, застаўленага вазамі. Сярэдзіну рынка займаў вялікі аднапавярховы прастанутнік з крамаў. Па краях пляца таксама былі жэрдзюскія крамкі, чайныя, зьездзюскія драмы і рэстараны. Недалёка ад крамак знаходзіліся буданы вандроўных гандляроў і шаўцоў. Мы зь цяжкасьцю пракладвалі сабе дарогу ў шчыльным натоўпе.

Над усёй плошчай можна было б павесіць агромністую харугву Бахуса. Пілі ўсе. Пілі усюды. Пілі стоячы, лежачы, седзячы. Пілі на вазах, паміж вазамі і пад вазамі. Пілі мужчыны і жанчыны. Маткі пілі малых дзяцей, каб яны пазабавіліся на кірмашы; пілі і немаўляты, каб ты ня плакалі. Бачыў нават, як, задзіраўшы ўгару шчэлепы, п'яны селянін уліваў у конскае горла гарэлку з бутэлькі: вяртаючыся дахаты, ён хацеў пафарсіць перад усім "сьветам" хуткай яздою.

Праз нейкі час Трафіда завёў мяне ў будан да шаўца. Прывітаўшыся з гаспадаром, ён сказаў:

— Патрэбны боты. Але патрэбны, разумеш, каб ціп-топ і першы клас!.. Залаты тавар, залатая работа! Бо гэта для залатога хлопца за залатымі інтарэсамі хадзіць!

— Добра, — адказаў шавец. І, не здымаючы з латка боты, дастаў з-пад прылаўка куфэрак. Адтуль выцягнуў пару хромавых ботаў.

— лепшыя і ў Вільні не зробіць! Толькі ці падыдуць!

Я прымераў да нагі. Былі трохі велікаватыя, але Юзік параіў цесных ня браць, бо надыходзіць зіма і можна

Боты мы старгавалі за дзесяць рублёў і адзін дэляр. На дадатак пакінулі шаўцу мае старыя атопкі.

Задаволены Юзік аглядаў мае ногі.

— Амаатарскае мастацтва, пся крэў! Сам англійскі кароль такіх колаў не мае!.. Можна, яшчэ штосьці хочаш купіць?

— Не.

— Ну і добра. Наступным разам купім табе гарнітурчкі эфэ. Прыбярэшыся, як сам граф! Тут ужо я пастараюся! А боты трэба пакрапіць... на шчасьце і каб добра насіліся! Ідзем да Гінты!

Мы абмінулі дзвюх дзяўчат, якія павольна крочылі каля латкоў з таварамі. Яны лускалі семкі і сплёўвалі лущчыныне ва ўсе бакі. Адна была ў чырвонай сукенцы і зялёнай хустачцы на галаве. Другая — у зялёнай сукенцы і жоўтай хустачцы. У руках несьлі вялікія скураныя сумкі з бліскучымі нікеліраванымі замкамі.

Дзяўчаты занадта сьмела, амаль з выклікам, зірнулі на нас.

— Гэльцы і Маньцы нашэе найніжэйшае ўшанаваньне! — весела азваўся да іх Юзік.

— Нашых два!.. — адрэзала адна.

— Пашмараваньні, — дабавіла другая.

— Што за яны! — запытаўся я ў Трафіды.

— Перамытніцы. Гэля Пудзель і Маня Дзюньдзя.

— Дык і жанчыны ходзяць з кантрабандай?

— Яшчэ які! Некаторыя лепей фартуюць, чым хлопцы. Але іх няшмат. На ўсё мястэчка дзесяці не набярэцца. Ходзяць тыя, хто мае сваякоў за мяжой.

Мы наблізіліся да рэстарачы Гінты. Перад уваходам віраваў натоўп хлопцаў з бутэлкамі ў кішэнях і руках. Дзьверы ўсярэдзіну былі адчынены насцежэ: адтуль разам з парам і тыгуневым дымам далаятаў шум галасоў і воклічы п'яных.

Да нас падышоў Шчур. Бліскаючы вачыма і паказваючы жоўтыя зубы з-пад тонкіх вуснаў, ён халоднымі касьцістымі пальцамі паціснуў нашыя далоні. І, сплёўваючы праз зубы на боты сляны, якія праходзілі побач нас, запытаў:

— Да Гінтулькі... ці што?

— Так.

— І я з вамі.

Шчур выгледваў дзівакавата. На галаве ён меў вялікую амерыканскую кляччату шапку, а на шыі па-турэцку завязаную чырвоную хусцінку. Рукі заўсёды трымаў у кішэнях нагавіц. Ішоў ён перавальваючыся. Гэта быў растушчы зьлюдзець зь цёмным і бурным мінулым. Увесь парэзаны нажамі, сам ніколі з нажом не расставяўся. Ні разу не прамінуў ні адной бойкі, нават заведама праігранай.

* Так у татэце. Ня глядзячы на тое, што Ракаў у канцы XVIII ст. быў пазбаўлены гарадскога статусу, жыхары па традыцыі называлі яго горадам (заўвага перакладчыцы).

Пятру ГЛЕБКУ СПОЎНІЛАСЯ Б 90...

Пятро Глебка з таго трагічнага пакалення беларускіх пісьменнікаў, якія закладвалі падмурак сучаснай нашай літаратуры, многае ведалі і разумелі, але не ўсё маглі асэнсаваць і сказаць. У канцы свайго артыкула Эла Сабаленка значае, што біяграфію Пятра Глебкі варта было б прачытаць па-новаму, пра недасказанае сказаць.

Сялянскі хлопец з вёскі Вялікая Уса Уздзенскага раёна стаў вядомым пісьменнікам, вучоным, акадэмікам Акадэміі навук Беларусі.

Паэтычную творчасць пачаў у 1925 годзе. Вершы яго светлыя, натхненыя і чалавечныя. Артыкулы П. Глебкі па мовазнаўству, гісторыі, філасофіі, фальклорыстыцы, мастацтвазнаўству не страцілі цікавасці і для сённяшніх даследчыкаў і проста людзей, якія шануюць сваю Бацькаўшчыну. Пра тое, якім чалавекам быў Пятро Глебка ўспамін у артыкуле, што друкуецца ніжэй.

УСПАМІНЫ ПРА НАСТАЎНІКА

Сёлета споўнілася б 90 гадоў Пятру Глебку. Ужо даўно ён пайшоў ад нас, але памяць пра яго жыве ў сэрцах тых людзей, што ведалі яго. Як сцярджаюць філосафы, чалавек пасля сваёй фізічнай смерці экзистэнцыяльна працягвае жыць, пакуль яго помняць, пакуль яго любяць, пакуль ён займае месца ў жыцці іншых людзей. Таму пра Пятра Фёдаравіча хочацца пісаць як пра жывога.

У наш суровы, прагматычны, нешляхетны час усё часцей прыгадваюцца людзі кштату Глебкі як спадзею на светлае, чыстае, духоўнае. Выхадзец з вёскі, так бы мовіць, у першым пакаленні ад сахі, ён быў па натуре сваёй глыбока інтэлігентным чалавекам у поўным сэнсе гэтага слова. Усё жыццё напружана працуючы, Пятро Фёдаравіч набыў эксклапедыйныя веды, стаў сапраўдным эрудытам, акадэмікам не па наменклатуры, а па сутнасці і разам з тым не ператварыўся ў такога “мэтра”, якіх у сценах акадэміі можна было сустрэць шмат, застаўся сціплым, інтэлігентным. Мне пашчасціла працаваць з гэтым чалавекам, блізка яго ведаць.

У снежані 1960 года я прыйшла ў Акадэмію навук уладкоўваюцца на працу ў Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. Апошняе слова — прымуць мяне на работу ці не — было за дырэктарам Пятром Глебкам. І таму, зразумела, я вельмі хвалювалася, калі сядзела ў прыёмнай і чакала сваёй чаргі. Хвалюванне узмацнялася яшчэ тым, што Пятро Глебка быў для майго пакалення жывым класікам, творы якога мы вывучалі ў школе, універсітэце. Калі я зайшла ў кабінет, Пятро Фёдаравіч заўважыў маю збынтэжнанасць і спакойна, па-бацькоўску, быццам мы даўня знаёмыя, пачаў распытваць мяне пра асабістае жыццё, бацькоў, дзіця, а потым спакваля і пра мае навуковыя планы, высветліў, дзе і якую падрыхтоўку я атрымала, ці здолею працаваць у акадэмічным інстытуце. Але гаворка ішла ўжо так спакойна, вольна, што я не успрымала яе як іспыт і, можа, таму вытрымала яго паспяхова.

Працуючы ў інстытуце, я мела магчымасць бачыць Пятра Фёдаравіча амаль штодня. Не памятаю, каб калі-небудзь ён быў у сваім кабінэце адзін. Можна было адразу здагадацца, што ён на працы, па той чарзе, што ўтваралася каля яго кабінета, як толькі ён прыежджаў у інстытут. І тут заўсёды, акрамя нашых супрацоўнікаў, былі людзі з іншых інстытутаў, нават не з акадэміі. Яны ішлі да Пятра Фёдаравіча па параду, неслі пачытаць свае артыкулы, манаграфіі. Цяжка ўявіць,

колькі рукапісаў перачытаў і не проста перачытаў, а прааналізаваў, выправіў Пятро Фёдаравіч. Відаць, з тых кніг і артыкулаў, што прайшлі праз яго рукі і ў якіх нідзе не ўпамінаецца нават імя Глебкі, можна было б класіфікаваць добрую бібліятэку. Не шкадаваў Пятро Фёдаравіч ні свайго часу, ні сваіх ведаў дзеля іншых людзей, раздаваў шчодро, безаглядна.

Асабліва многа даў ён супрацоўнікам свайго інстытута. Пятро Фёдаравіч дасканала ведаў гісторыю беларускага народа, яго культуру, народную і прафесіянальную, што дазваляла яму плённа кіраваць такой складанай, шматпрофільнай установай. Пры абмеркаванні самых розных навуковых праблем на Вучонай радзе інстытута звычайна самае ўзважанае, самае дакладнае слова ішло ад яго. Вучоныя любяць пагаварыць, і часам на пасяджэннях ліпоса столькі слоў, што цяжка было дабрацца да сутнасці. Пятро Фёдаравіч заўсёды выслухоўваў усіх. Бывала, чым больш выступае людзям, тым больш заблытваецца пытанне. Але вось апошняе слова старшын рады. І аказвалася, што Пятро Фёдаравіч змог ухапіць галоўнае, сутнасць і ўсё паставіць на месца.

Найбольш часта сустракалася і размаўляла я з Пятром Фёдаравічам у той час, калі працавала над кандыдацкай дысертацыяй. Ён быў майм навуковым кіраўніком. Працаваць з ім было вельмі цікава. Столькі ведаў было перададзена, столькі думак падказана! Разам з тым Пятро Фёдаравіч з вялікай паважаннасцю да чужых думак, незалежна ад таго, хто іх выказаў — доктар навук ці аспірант. Не было выпадку, каб Пятро Фёдаравіч спрабаваў навазаць каму-небудзь свае меркаванні (хаця колькі сваіх думак ён перадаў іншым людзям!). Але ён, як ніхто, умеў зрабіць гэта так далікатна, што субяседнік і не заўважваў і быў упэўнены, што удалая думка сама прыйшла яму ў галаву ў час размовы. Калі мы з Пятром Фёдаравічам абмяркоўвалі плён маёй дысертацыі, ён вельмі далікатна, вельмі тонка падказваў, здавалася на першы погляд, і не надта важныя даталі. Ды і сам быццам не надаваў ім асаблівага значэння. Стваралася ўражанне, што ён проста разважае з субяседнікам на цікавую для абодвух тэму. Але потым, калі я ўжо шчыльна занялася сваёй работай, пачала пісаць, зразумела, што менавіта Пятро Фёдаравіч так непрыкметна і тактоўна вызначыў асноўны напрамак майго даследавання, падказаў структуру, галоўныя палажэнні.

Працаваць з Пятром Фёдаравічам было і лёгка, і цяжка. Лёгка таму, што ён даваў поўную свабоду дзеяння, даваў сваім па-

дапечным, не дапускаў ніякай дробязнай рэгламентацыі, як гэта часта рабілі іншыя навуковыя кіраўнікі. Адным словам, гэта быў такі кіраўнік, які “кіраваў кіраваў, ды не вельмі тузаў”. Вялікай падмогай для аспірантаў Пятра Фёдаравіча было і тое, што калі ўжо кіраўнік прачытаў тваю работу і ўхваліў, можна было быць упэўненым, што ніякай лухты і глупства там няма. Спрыяў у працы і агульнапрызнаны аўтарытэт Глебкі, на які можна было абаярацца, каб не звачаць на недарэчныя, часам проста анекдатычныя заўвагі і патрабаванні некаторых высокапастаўленых апанентаў. Памятаю, як адзін “дужа вострапалітычны”, як ён сам сябе характарызаваў, таварыш, што меў немаўру ўладу ў сектары, дзе я працавала, вырасьліў надаць палітычнае гучанне маёй рабоце. Пры абмеркаванні раздзела дысертацыі, прысвечанай этнаграфічнай спадчыне Якуба Коласа, ён катэгарычна патрабаваў, каб я “коласаўскія блінцы, якія пякліся на сnyderне, працягнула да камунізму”. Я спрабавала даказаць, што пішу пра агульначалавечы характар каштоўнасцей беларускай традыцыйнай культуры, але ён патрабаваў падкрэсліць класавы характар гэтай культуры і абавязкова звязаць яе з камунізмам. З-за гэтых папрокаў раздзел нават быў адхілены. Я разумела, што пераканаць свайго апанента не змагу, але не змагу і “блінцы цягнуць да камунізму”. Прышлося ісці за дапамогай да Пятра Фёдаравіча. Ён доўга і шчыра смяяўся з гэтых заўваг, а потым праіў нічога не правіць, а пры наступным абмеркаванні спасылка на тое, што кіраўнік супраць такой вульгарнай палітызацыі. Спрацавала, і ад мяне адчаліліся з блінцамі. Каб не аўтарытэт Глебкі, гэтая сітуацыя магла ператварыцца ў сапраўдную праблему.

Безумоўна, Пятро Фёдаравіч быў чалавекам свайго часу, і сёння не варта яго выстаўляць нейкім змаргаром з камуністычнай ідэалогіяй. Чаго не было, таго не было. Але і вульгарным, аглэбельным палітыканам ён таксама ніколі не быў. Ён умеў мякка, непрыкметна прыглушыць палітычны раж многіх вауунічных камуністаў у інстытуце. У той час і гэта было нечага варта.

Працаваць з Пятром Фёдаравічам, як я ўжо казала, было і цяжка, таму што ён быў заўсёды дужа заняты. Людзі знаходзілі яго ў інстытуце, дома, нават у выхадныя і святочныя дні прыежджалі да яго на дачу. І прасілі прачытаць, адрэдагаваць, адрэцензаваць, дапамагчы. А Пятро Фёдаравіч не мог адмовіць. Таму часта здаралася, што ў дзень, калі мы дамаўляліся пагаварыць пра маю работу і я прыходзіла да Пятра Фёдаравіча, ён з жалем паведамляў, што не змог прачытаць работу, бо нехта знашоў яго на дачы і два выхадныя прыйшлося чытаць і правіць тую работу, кіраўніком якой быў зусім іншы чалавек.

Ускладняла лёс глебкаўскіх аспірантаў і тое, што ён быў не дужа практычны, “непрабіўны”, як цяпер кажучы, чалавек. Таму ўвесь арганізацыйны цяжар па абароне клаўся на плечы саміх аспірантаў. Іншыя кіраўнікі, як танкі, прабівалі дарогу сваім падпечным, а Пятро Фёдаравіч прыняцывова адмаўляўся займацца якім-небудзь “прапыхваннем” сваіх. І дзякуй яму за гэта. Акрамя навуковага, ён даваў нам і вялікі маральны ўрок.

І яшчэ хочацца сказаць пра адну асаблівасць Пятра Фёдаравіча, якая выразна сведчыць пра яго інтэлігентнасць, далікатнасць. Ён ніколі нікому не загадваў: ні свайму намесніку, ні машыністу. Ён прасіў. Калі трэба было сустрэцца, ён заўсёды пытаўся, ці змагу я прыйсці ў такі і такі дзень, ці зручна для мяне гэта. Аднойчы ў час нашай такой размовы ў кабінет да Пятра Фёдаравіча зайшоў яго намеснік і мой непасрэдны начальнік, чалавек, законы субардынацыі для якога былі святынямі. Ён абурываўся, як гэта кіраўнік, дырэктар інстытута пытаецца ў нейкага аспіранта, ці змога яна прыйсці. На яго думку, аспірант у любы час дня і ночы павінен з’явіцца, як салдат, па загаду кіраўніка. Пятро Фёдаравіч выслухаў з усмешкай гэтую тыраду і зноў мякка спытаў, дык ці змагу я прыйсці да яго ў прызначаны час.

Нягледзячы на сваю шляхетнасць і далікатнасць, Пятро Фёдаравіч быў чалавекам прыняцывовым, смелым, непакісным. Пра гэта сведчаць многія старонкі яго досыць трагічнай біяграфіі, якую, я думаю, сёння варта было б прачытаць па-новаму.

Эла САБАЛЕНКА.

ПАДТРЫМКА 3 БЕЛАРУСІ... ЯСЕНІНУ

Дарэчы, не першая... Як вядома, першыя публікацыі мала каму вядомага, на той час Сяргея Ясеніна трапілі ў поле зроку не каго-небудзь, а выхадца з Капыля, знакамітага даследчыка, крытыка, публіцыста Л. Клейнбарта. Леў Максімавіч пазнеў успамінаў: “Па парадзе С.М. Кашкарава, у якога ён жыў, Ясенін і сам пераслаў мне шэраг сваіх вершаў. Ён пісаў мне, што родам з вёскі Разанскай губерні, што ў Маскве з 1912 года працуе ў друкарні Сыціна, што пачаў ён з частушак, затым перайшоў на вершы”. Дзякуючы падтрымцы Л. Клейнбарта пачылася свет кніга С. Ясеніна “Радуніца”. А падтрымка, пра якую ідзе гаворка цяпер, адбылася зусім нядаўна. Набліжаецца 100-годдзе з дня нараджэння вялікага рускага паэта. Вось і вырашылі ў выдавецтве “Мастацкая літаратура” перадаць прыхільнікаў яго таленту. Вышла двухтомнік выбраных твораў паэта. З густам аформлены, з прадмовай вядомага даследчыка творчасці С. Ясеніна Ю. Прокушава. Гэтак застаецца толькі парадавацца. І не лішне нагадаць, што некалькі гадоў назад тая ж “Мастацкая літаратура” выпусціла двухтомнік А.С. Пушкіна.

БУДУЧЫЯ ЗОРКІ

Яшчэ нікому раней не даводзілася пачуць у адным канцэрце класічнай музыкі ўсіх выдатных маладых выканаўцаў Беларусі.

Нядаўна ў канцэртнай зале Беларускай акадэміі музыкі адбыўся нацыянальны фінальны міжнароднага конкурсу “Музыка і песні краін Усходняй Еўропы”, які праводзіцца сусветна вядомай фірмай “Мотарола” ў Беларусі, Расіі, Польшчы, Венгрыі, Латвіі, Чэшскай Рэспубліцы, на Украіне. Мэта конкурсу — адкрыць і заахоўваць выдатнае выканаўчае майстэрства. Мала хто ведае, што Беларусь валодае унікальнымі талентамі, кожны з якіх зрабіў бы гонар любой сусветнай дзяржаве. Юрый Бліноў, Ганна Шыбаева, Сяргей Смірноў, Андрэй Кавалінскі, Мікаэл Самсонаў, Андрэй Паначэўны і іншыя віртуозы выклікалі фурор на міжнародных выступленнях, усе яны — лаўрэаты прэстыжных конкурсаў. І мала хто ведае, якой цаной дастаецца ім кожны шанец паказаць сваё майстэрства свету. На канцэрт былі запрошаны высокапастаўленыя чыноўнікі, бізнесмены, моцныя свету гэтага, якія прымаюць рашэнні. Ці зменіцца што-небудзь пасля праслухоўвання ў лёсе маладых віртуозаў, кожны з якіх мог бы састварыць іміджу краіны Беларусі як адукаванай краіны высокаадораных людзей.

Леанід Лыч, доктар гістарычных навук, прафесар.

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

НІХТО НЕ ЗАБІЎ У ЗВАНЫ

Практычна цалкам на карысць рускай культуры на Беларусі працавалі яе кінатэатры. Толькі ў рэдкіх выпадках на іх экраны ішлі дубліраваныя на беларускую мову мастацкія фільмы. У дэбеларусізацыі нашай нацыянальнай культуры ніводзін від мастацтва не адыграў такой адмоўнай ролі, як кіно, якое яшчэ і зараз стаіць упоперак нашага Адраджэння, з’ядаючы вялікія грошы з дзяржаўнага бюджэту ў інтарэсах рускай культуры на Беларусі.

Гэта велізарная трагедыя, што тагачасныя партыіны і дзяржаўныя дзеячы, прадстаўнікі навуковай і творчай інтэлігенцыі не разгледзелі ці не жадалі разгледзець, якую ўжо паспела прынесці шкоду нашаму народу

дэбеларусізацыя яго нацыянальна-духоўнага патэнцыялу. Зусім не робіць гонару і не апраўдвае той часткі палітыкаў і інтэлігенцыі, якія бачылі гэтую пагрозу, але маўчалі, бяздзейнічалі, лічачы, што так спакойна будзе жыць, што замоўчванне, а ў нярэдкіх выпадках апраўданне заганаў ленинска-сталінскай нацыянальнай палітыкі забяспечыць ім хуткі рост па службовай лесеці.

Перыяд з мая 1945 па сакавік 1953 г. быў адным з самых неспрыяльных у нацыянальна-духоўным развіцці беларускага народа. Менавіта на апошнім этапе сталіншчыны на ніве духоўнай культуры рэспублікі па-

чалі па ініцыятыве, пры актыўным садзеянні высокіх партыяна-дзяржаўных структур, як ніколі раней, у самых шырокіх маштабах, планамерна і мэтанакіравана ўкараняць рускую культуру. Гэта была вялікая памылка, бо, як сведчыць сусветны вопыт, на адной і той жа тэрыторыі нармальна можа развівацца, не зведваючы асіміляцыі, толькі адна культура. У нашым выпадку — беларуская, паколькі тут, а не дзе-небудзь у іншым месцы, яе гістарычная, этнічная тэрыторыя. Механічнае, адміністрацыйнае насаджэнне рускай культуры ў пасляваеннай Беларусі прывяло да шкоднай, непатрэбнай канкурэн-

цыі, саперніцтва паміж першай і беларускай, бо адбывалася ж гэта на яе законнай тэрыторыі. Дасягнуўшы прыкметнага поспеху ў эканамічным жыцці і культуры ўвогуле, пэўныя пласты беларускага народа, самі таго не разумеючы, пачалі пад уздзеяннем адпаведнай ідэалагічнай апрацоўкі і па віне партыяна-дзяржаўных дзеячаў, найперш рэспубліканскага маштабу, рабіць вельмі небяспечны адыход ад нацыянальных традыцый. У выніку стварыліся не толькі надзвычай спрыяльныя ўмовы для правядзення рускай культурна-моўнай асіміляцыі карэннага насельніцтва нашага краю, але яна ўжо нават стала неабвержнай рэальнасцю для

значнай колькасці гарадскіх жыхароў. Такая ступень дэбеларусізацыі давала важкія падставы забіць трывогу, неадкладна звярнуцца да самых рашучых захадаў па ўхіленні памылкаў і хібаў нацыянальнай палітыкі на Беларусі. Але ніхто так і не забіў у званы. Толькі смерць Сталіна ў сакавіку 1953 г. магчыма ў каго-небудзь з нашых людзей зарадзіла надзею, што цяпер нарэшце распачнецца самая сур’эзная барацьба з дэбеларусізацыяй дзеля выратавання беларускага народа як самабытнай этнічнай супольнасці ад немінучай пагібелі, што пры ўсеагульным бяздзейні і пагапоўнай маўкліваці магла б напаткаць яго ўжо і не ў такой далёкай будучыні.

НЕЗВЫЧАЙНЫ БЕЛАРУС ХХ СТАГОДДЗЯ

Сын беларускае зямлі,
Юнак з душой паэта,
Вы нашу песню праняслі
Па ўсіх кутках планеты.

Рыгор Барадулін.

Пачатак гібелі дыктатуры і талітарызму, "імперыі зла" на пачатку 50-х гадоў даў першы імпульс нацыянальнаму Адраджэнню беларусаў, калі і ўзніклі калектывы Шырмы і Цітовіча, а з сярэдзіны 50-х гадоў пачалі з'яўляцца ў друку іх фундаментальныя, назапашаныя яшчэ ў Заходняй Беларусі зборы родных песень. Іменна з гэтага часу сусветную вядомасць атрымлівае імя высокаадукаванага, таленавітага сына беларускага народа Генадзя Цітовіча. Са створаным з выдатных на-

мастацкаму кіраўніку Дзяржаўнага народнага хору Беларусі надаецца званне народнага артыста СССР.

Вельмі інтэнсіўная канцэртная дзейнасць, ледзь не пастаянныя гастрольныя паездкі не даюць магчымасці энцыклапедычна адукаванаму музыказнаўцу-фалькларысту заняцца грунтоўнай навуковай дзейнасцю, без якой ён не ўяўляў свайго жыцця. Таму з болем у душы ён прымае ў 1974 годзе рашэнне развітацца са сваім любімым дзецішчам, чаго ніхто тады нават уявіць сабе не мог, бо ўсе лічылі, што без Цітовіча хор не зможа існаваць. Але ён думаў інакш. Калі ў яго спыталі, як ён адважыўся на гэта, Цітовіч адказаў:

— Гэта было вельмі нялёгкай

любіў. Яна не толькі стойка вытрымлівала гэта, але і выключна дапамагала маэстра, бо ўсе хатнія клопаты ўзяла на сябе.

Прадметам асаблівай увагі Цітовіча былі таленавітыя кампазітары з народа, якія не мелі адпаведнай прафесійнай падрыхтоўкі. Яшчэ ў Баранавічах у 1939 годзе ён запісаў жамчужную "Любы зоры залацістыя" Рыгора Галавасіцкава. Хутка да яго дабавіліся Пятро Шэўка, Павел Шыдлоўскі, Мікола Вайцяхоўскі і дзесяткі іншых, якіх ён кансультаваў, рабіў нотныя запісы, рэдагаваў, дапамагаў выдаць, атрымаць адукацыю, збіраў на семінары.

Усе ж сапраўдны вучоны Цітовіч разумеў, што галоўнае ў жыцці — гэта сабраць, дасле-

"БАЦЬКА ГЕНАДЗЬ"

родных спевакоў у 1952 годзе Дзяржаўным народным хорам Беларусі ён прайшоў да 1974 года вялікі творчы шлях. Спевакі хору ў канцы жартавалі вакалі хору ў канцы жартавалі падлічылі, што яны ці то 12, ці 15 разоў аб'ехалі вакол нашай Зямлі.

Першы вялікі поспех быў ужо ў лютым 1955 года на Другой дэкадазе беларускага мастацтва і літаратуры ў Маскве, пасля якой Генадзь Цітовіч атрымаў званне народнага артыста Беларусі.

З гэтага часу пачалася інтэнсіўная канцэртная дзейнасць хору на ўсёй тэрыторыі Беларусі, потым паездкі ў Прыбалтыку, Крым, Сярэднюю Азію, на Украіну, Урал, Каўказ, Італію, Польшчу, Францыю, Англію, Балгарыю, Фінляндыю, Румынію, ФРГ, Канаду. І ўсюды вялікі поспех, гром апладысмантаў, прызнанне і вызначэнне калектыву як жамчужны нацыянальнага мастацтва.

На сцэне кіраўніка Цітовіча няма. Непрыкметным рухам, позіркамі ён кіруе з залы. — Я навучыўся гэтай манеры, — тлумачыў ён аўтару гэтых радкоў, — калі назіраў за запявамі, якія паказвалі ўступ, і завагаліся, якія фіксавалі падгалоскамі, магчыма, тут адгравала ролю тое, што я скончыў дырыжорскі, а музыказнаўча-тэарэтычны факультэт кансерваторыі.

Жаночая група хору выступае і асобна, і ў 1957 годзе атрымлівае дыпламы першай ступені і залатыя медалі ўсеагульнага і сусветнага фестывалю моладзі ў Маскве.

Не забыў Генадзь Цітовіч і свой заходнебеларускі мужыцкі квартэт "Баян", але цяпер гэта ўжо выдатны (неўзабаве ён становіцца шэрокам вядомым) жаночы квартэт "Купалінка". На міжнародным фестывалі ў Балгарыі ў 1968 годзе квартэт атрымлівае Вялікі залаты медаль, і ў тым жа годзе

Працяг.
Пачатак у №№ 21, 22, 25—26, 27.

справай, бо калектыву стаў мне раднейшым за родных дачок. Але ж для кожнага бацькі надыходзіць момант, калі любімае дзіця трэба аддаваць замуж. Ну а "зятца" для хору я сам і падрыхтаваў. Міхась Дрынеўскага лічу сваім вучнем, бо ён працаваў у нас хормайстрам на працягу шасці гадоў. І ўсведамленне таго, што хор трапіць у надзейныя рукі, а я атрымаю магчымасць заняцца навуковай дзейнасцю (у гэты час ён якраз заканчваў працу над другім выданнем сваёй асноўнай працы "Анталогія беларускай народнай песні" — В.Л.), змякчае горыч майго расставання з калектывам.

Вось такі ён, "бацька Генадзь"! І падрыхтаваў, і адшоў свечасова. Знайдзіце, дарагія чытачы, кіраўніка, які б так высакародна зрабіў усё па-людску. І таму словы яго аказаліся прарочымі. "Зяць" Міхась Дрынеўскі апраўдаў надзею "цесця", паказаў сябе дасканалым майстрам, дастойным пераемнікам свайго вялікага настаўніка і годна ўзначальвае цяпер ужо Дзяржаўны акадэмічны народны хор імя Генадзя Цітовіча, прадаўжае яго лепшыя мастацкія традыцыі.

"Бацькам Генадзем" як роднага, блізкага чалавека Цітовіча любібоўна называлі ў многіх фальклорных, харавых і іншых самадзейных калектывах, бо з 1939 года, пачынаючы з калектыву Вялікага Падлесся, ён іх шчыра апякаў, быў бескарыслівым і высокакваліфікаваным кансультантам. У Азерышчыне і Дзяліцях, Карэлічах і Любчы, Морачы і Століне, Кожан-Гарадку і Стоўбцах, Тураве ён быў частым госцем і яшчэ ў многіх вёсках, мястэчках і гарадах.

Дзверы яго кватэры, як ён жартваў, на Казлабродскай, 9 (была Даўгабродская, а цяпер Казлова) не зачыняліся ад "спевакіраўнікоў" фальклорных і харавых калектываў, майстроў. Здзіўляюся, як гэта ўсё спакойна вытрымлівала жонка Вольга Мацвееўна, але з ёю Цітовічу вельмі пашанцавала, і ён яе, сваю Воленьку, бясконца

даваць і выдаць з мелодыямі народныя песні, каб выратаваць іх ад забывання. І, бласлаўлены яшчэ ў 1932 годзе славымі Казімірам Машынскім і Філарэтам Капесай у Хорастава на свой першы запіс, ён давайны абышоў, праплыў на плятах і чаўнах па ўсёй Заходняй Беларусі і сабраў каля тысячы песень. Але яны, на вялікі жал, загінулі ў польскіх вайны.

Спрабаваў запісаць на фанограф, але спяваць у трубу спевакі баяліся, таму пасля заканчэння кансерваторыі стаў хутка і дакладна, кваліфікавана запісаць на слых (ён казаў "браў на вуха"). Таму спевакоў затрымліваў ненадоўга. Пасля вайны не толькі аднаўляў уласныя старыя запісы, але пашырыў свае вандручкі на ўсю тэрыторыю Беларусі, наведваў папулярна ўсе раёны, стараўся зафіксаваць найбольш характэрныя для гэтай мясцовасці творы ў лепшых узорах ад таленавітых спевакоў. Цэлую кнігу анекдотных выпадкаў можна было б класіфікаваць з яго вандручак: і арыштоўвалі як шпіёна, і гублялі з высокай машыны, і перакваліфікавалі на чаўне. На цвёрдай лаўцы ва "ўсяходзе" (бо ездзілі па пінскіх балотах) майго дзядзькі, цяпльві, так збіў "сядню", што паўдня потым адмочваў яго... Але ўвесь час жартваў, кнігу з сябе, быў вясёлы, няўрымслівы і высокакваліфікаваны, лёгка вышукваў і запісаў народныя песні. Ужо напрыканцы 60-х гадоў яго збор налічваў каля 3 000 лепшых узораў беларускіх народных песень з мелодыямі. Смела можна сцвярджаць, што Цітовіч і Шырма ў апошні момант зафіксавалі, выратавалі багатую мелодыю беларускай народнай песні. Цяпер мы хоць і запісваем па-ранейшаму многа песенных мелодый, але гэта ўжо крышку спрошчаныя мелодыі, асабліва, скажам, такія складаныя, як жніўныя.

Высокая навуковая кваліфікацыя, эрудыцыя і багатая збіральніцкая практыка давалі Цітовічу магчымасць імгненна пазнаваць і прадумана фіксаваць найбольш цікавыя ў навуковых і каштоўныя ў мастацкіх адносінах песенныя ўзоры. Пры гэтым ён валодаў выдатнай тэхнікай і метадыкай запісу музычнага матэрыялу, на слых, хоць у апошнія дзесяцігоддзі для большай хуткасці запісу карыстаўся магнітафонам. Але прызнаваўся, што ўсё ж "браў на вуха" яму цікавей, бо бачыш выканаўцу, адчуваеш яго душу, бачыш яго ці яе вочы. Мне пашчасціла прысутнічаць, калі ён запісаў у апошнія дзесяцігоддзі свайго жыцця. Гэта незабыўныя ўрокі!

Васіль ЛІЦЬВІНКА.

НА ЗДЫМКУ: Генадзь ЦІТОВІЧ са студэнтамі на фальклорнай практыцы.

СТРАСЦІ ПА ЖЫЦЦЮ

[Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.]

Доўгі час прабываўшы на перыферыі грамадскай увагі яна, гісторыя, выходзіць у цэнтр увагі вядучых мастакоў Беларусі. Успомнім нядаўнія спектаклі ў купалаўцаў, у тэатры "Новая сцэна", у беларускай оперы. Прэм'еру балета кампазітара Андрэя Мдзівані і аўтара лібрэта і харэаграфіі Вялянціна Елізар'ева "Страсці" ("Рагнеда") чакалі з нецярпеннем, спадзеючыся ўбачыць грандыёзнае сцэнічнае відовішча, багатае мастакоўскімі адкрыццямі.

Іне памыліся. Музыка Андрэя Мдзівані, узмоцненая фрагментамі ў высокапрафесійным гучанні хору, тэмпераментнай трактоўкай музычнага кіраўніка і дырыжора Генадзя Праватарава адразу ўводзіць нас у свет, поўны варожасці, інтрыг і міжусобіц. Нездарма ж і сам спектакль названы — "Страсці".

На сцэне віруюць страсці — палітычныя, духоўныя, рэлігійныя. Менавіта ў агні тых страсцей спальваецца жыццё гордай полацкай князеўны, той, што на зары свайго юнацтва адмовіла князю Наўгародскаму Уладзіміру "не хочучы, розуці робыніча, но хочу за Ярополка". Не дараваў наўгародскі князь, сын рабыні, крыўды. Пайшоў на Полацк вайноно, спаліў яго, забіў бацьку князеўны, а саму, згвалціўшы на людзях, узяў за жонку.

Гісторыя маўчыць, ці было гэта вялікае каханне Уладзіміра, у

далейшым — Уладзімір Яснае Сонейка, князь Кіеўскі, хрысціцель Русі, або кірвала ім такая ж вялікая крыўда.

Але ж у спектаклі процістаянне Рагнеды і Уладзіміра стала галоўнай лініяй спектакля. Бліскучая харэаграфія Елізар'ева, як заўжды глыбока філасофская, дае магчымасць выдатным нашым танцоўшчыкам Інесе Душкевіч (Рагнеда) і Веняміну Захараву (Уладзімір) стварыць неардынарныя, шматзначныя, страсныя характары. Асабліва ўражваюць так званыя масавыя сцэны, як заўжды ў Елізар'ева не толькі эфектныя, пясчотна выразныя, але дакладна наізнаныя на галоўную ідэю твора.

Задумаем, чаму новы балет беларускіх мастакоў так хвалюе, чаму забываешся на тое, што падзеі спектакля адданы ад нас у гістарычным часе на некалькі стагоддзяў. Ды таму, што "Страсці" гэтыя па нашаму часу, што спектакль пра нас, аб нашым жыцці, раздзёртым процістаяннем, варожасцю. І галоўны пафас новага твора беларускага балета — заклік да нас: людзі спыніцеся, не дайце цёмным страсцям загубіць жыццё. Нездарма ў эпіграф спектакля вынесены словы апостала Паўла: "Более же всего имейте усердную любовь друг ко другу, потому что любовь покрывает множество грехов".

Тамара АБАКУМОўСКАЯ.

Фота
Віктара СТРАЛКОўСКАГА.

БАГДАНОВІЧ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Класік нашай літаратуры Максім Багдановіч пакінуў пасля сябе не так і шмат твораў, адрасаваных спецыяльна дзецям. Асаблівае месца сярод іх займае паэма "Мушка-зелянушка і камарык-насаты тварык", напісаная займальна, дасціпна. Нядаўна выдаецца "Юнацтва" парупілася, каб малышы маглі пазнаёміцца з гэтым цікавым творам. Паэма выпушчана асобнай кніжкай. А выдана яна так, што з паэмай-казкай М.Багдановіча з задавальненнем змогуць пазнаёміцца як тыя, хто добра ведае родную мову, так і хлопчыкі і дзяўчынкі, у якіх з засваеннем яе ўзнікаюць пэўныя цяжкасці: тэкст пададзены не толькі ў арыгінале, а і ў перакладзе на рускую мову, зроблены І.Бурсавым.

СТАРОНКІ “ВІЦЕБСКАГА АЛЬБОМА”

У СТАРОЙ
РАТУШЫ

Першая драўляная ратуша ў Віцебску была ўзведзена ў 1597 годзе пасля надання гораду кара­лем Жыгімонтам III прывілея на маг­дэбургскае права. Згаданы даку­мент вызваляў віцязблян ад шматлікіх павіннасцяў, суда і ўлады ваяводаў ды старастаў, а таксама даваў ім магчымасць рэгуляваць усё гарадское жыццё паводле ўласнай сістэмы юрыдычных нормаў. Своеа­саблівым сімвалам незалежнасці Віцебска стаў будынак ратушы, у якім ладзіў свае пасяджэнні абраны гараджанамі орган самакіравання -- магістрат.

Мураваная ратуша была ўзведзена ў горадзе ў 1775 годзе. У яе архітэктурным абліччы спалучыліся рысы барока, што праявіліся ў дэко­ры і аб’ёмнай кампазіцыі вежы, і класіцызму, якімі характарызуецца корпус пабудовы. Пасля скасавання ў беларускіх гарадах магдэбургскага права, учыненага Кацярынай II, буды­нак выкарыстоўваўся ў розных мэ­тах. На пачатку XIX ст. на яго вежы размяшчалася пляцоўка пажарнай каманды, унутры -- гарадская дума і ўправа, а пазней -- яшчэ і паліцэйскае ўпраўленне. У 1911 г. гарадской у­правай над асноўным аб’ёмам ратушы быў надбудаваны трэці паверх.

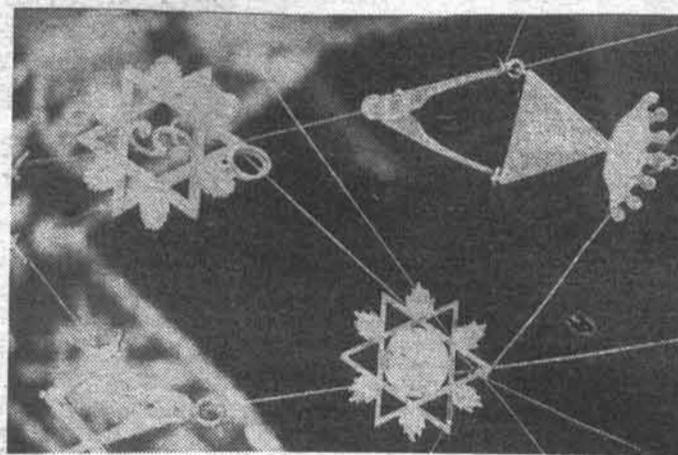
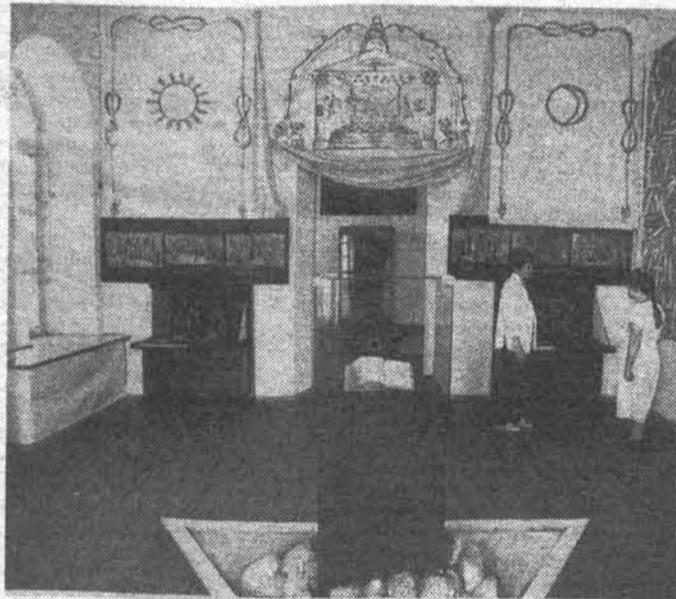
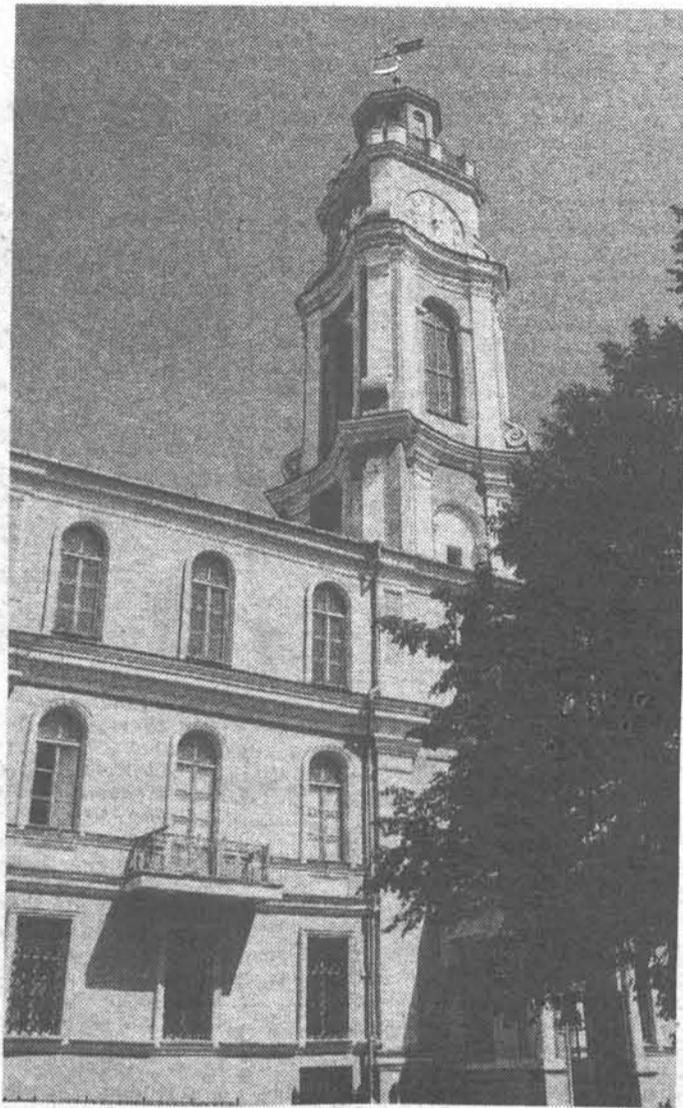
Пасля стварэння ў 1924 г. Віцебскага аддзялення Беларускага дзяржаўнага музея будынак ратушы быў перададзены ў ягонае карыстан­не. Абласны краязнаўчы музей раз­мяшчаецца тут і зараз. На сённяшні дзень музейны збор налічвае больш за 150 тысяч прадметаў. Аснову ка­лекцыі ў свой час склалі прыватныя зборы віцебскіх краязнаўцаў і мяс­цовых грамадскіх арганізацый мяжы XIX і XX стагоддзяў.

Адметнае месца сярод іх займае калекцыя вядомага віцебскага адва­ката Вацлава Федаровіча (1848--1911). У яе склад уваходзіла каля 6 тысяч прадметаў, сярод якіх былі ар­хеалагічныя знаходкі, разнастайная зброя, манеты, медалі, кафля, тв­оры дэкаратыўна-ўжыткавага мас­тацтва, старадаўнія граматы, даку­менты, кнігі. Асобную самастойную калекцыю ў зборы В. Федаровіча складалі масонскія знакі, пячаткі і іншая аtryбутыка. “Раздзел масо­нскіх помнікаў уяўляе вялікую цікавасць як па рэдкасці аналагічных збораў, так і па паўнаце, і цалкам прыдатны для навуковай апра­цоўкі”, -- пісаў у 1923 годзе музе­язнаўца У. Краснянскі. Практычна толькі зараз наведвальнікі музея маюць магчымасць пазнаёміцца з гэтым зборам на спецыяльна ар­ганізаванай выставе, бо ў савецкі час масонская калекцыя Вацлава Федаровіча амаль не экспанавала­ся.

Людміла ХМЯЛЬНІЦКАЯ.

НА ЗДЫМКАХ: будынак ратушы ў Віцебску; фрагменты экспазіцыі і экс­панаты выставы “Масонская калек­цыя Вацлава Федаровіча”.

Фота Віктара СТАВЕРА.

СПОРТ

ТАК БЫ І ДАЛЕЙ

У Гётэборгу праходзіць пятае першынство свету па лёгкай атлетыцы. Даволі вялікай камандай прадстаўлена на ім зборная Беларусі. А выступаюць нашы землякі ўдала.

Першы медаль, сярэбраны, дастаўся кідальніку молата Ігару Астапковічу. Пасля з’явілася ў нас і “бронза”. Гэта Яўген Місюля змог стаць прызёрам у хадзьбе на 20 кіламетраў. І, нарэшце, сябры па камандзе гарача павіншавалі кідальніцу кап’я Наталлю Шькаленка, якая не пакінула ніякіх шанцаў сваім саперніцам: 67 метраў 56 сантыметраў. Не падвёў і дзесяціборац Эдуард Хамелайнен, ён заняў другое месца.

Калі падвесці вынікі першых дзён першынства свету па лёгкай атлетыцы, то зборная Беларусі па колькасці ўзнагарод не ўступае нават камандзе Расіі.

3 РОЗНЫМІ ШАНЦАМІ

Беларускія аматары шашак з цікавасцю сочаць за пая­дынкамі землякоў Аляксандра Балякіна і Анатоля Гант­варга адпаведна з сенегальцам Басіру Ба і расіянінам Аляксандрам Шварцманам за званне чэмпіёна свету.

Хаця, на думку спецыялістаў, у Балякіна больш шанцаў прабіцца ў фінал, чым у Гантварга. І на самай справе, пасля першых нічыіх сенегалец прайграе Аляксандру. Два ачкі ўступае Шварцману і Гантварг. Пасля першай палавіны матча аднолькавы лік 6:4 на карысць Балякіна і Шварцмана. Другі тур пройдзе ў Галандыі.

8-тысячны скачок з парашу­там на вачах соцен віцязблян, што сабраліся адзначыць Дзень паветрана-дэ­сантных войск Рэспублікі Беларусь на гарадскім стадыёне “Дынама”, здзейсніла гвардыі старшы сержант звыштрэміновай службы Галіна Ра­ковіч. Гэта яшчэ адна вяха ў біяграфіі славу­тай беларускай спарт­сменкі, майстра спор­ту міжнароднага кла­са, чэмпіёнкі рэспублікі, Савецкага Са­юза і свету па парашутнаму спорту. Дарэчы, Галіна Раковіч -- адзіная ў Беларусі спартсменка, у якой на рахунку такая коль­касць скачкоў. Пасля прыжамлення ёй тут жа на стадыёне былі

ўручаны памятны адрас і жывыя кветкі.

НА ЗДЫМКУ: Галіна РА­КОВІЧ пасля юбілейнага скачка.

Фота А. ХІТРОВА.

ДРУГІ ЗБОРНІК

НЯСВІЖСКІХ АЎТАРАЎ

Год назад у Нясвіжскай узбудынай друкарні пабачыў свет літаратурны альманах “Гяром і сэрцам з Нясвіжа”, падрыхтаваны аддзелам культуры райвыканкома і раён­най арганізацыяй Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны. А сёлета аматары мастацкага слова атры­малі магчымасць набыць новы зборнік “Нясвіжскія вы­токі”, у якім змешчаны паэтычныя творы дзевяці мясцо­вых аўтараў.

Уступны артыкул да выдання напісаў лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А.Куляшова Мікола Маляўка, які, дарэчы, некаторы час працаваў на Нясвіжчыне. З цікавасцю чытаюцца вершы Міхася Сазончыка, Міхася Валасевіча, Івана Пракарыны, Міхася Валько, Віталія Барадзіна. Хочацца верыць, што ўсе яны знойдуць свайго чытача.

У ФОНД ПАДТРЫМКІ
“ГОЛАСУ РАДЗІМЫ”

НАВУМЧЫК Ю. (ЗША) --- 50 дол. ам.
ЦЕЛЕШ А. (ЗША) -- 30 дол. ам.
КРЫСЮК Л. (Украіна) -- 50 тыс. руб. бел.
РЫМША Е. (Канада) -- 120 дол. кан.

Шчыра дзякуем нашым ахвярадаўцам.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыст­ва “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Го­ласу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і звярстана ў камп’ютэрным цен­тры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”.
Адрасавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”.
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 6 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 3086.
Падпісана да друку 14. 8. 1995 г.